

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Факультет психології та соціального захисту
Кафедра практичної психології та педагогіки

ДОПУЩЕНО ДО ЗАХИСТУ
Начальник кафедри ППтаП
д. психол. наук, професор,
полковник служби ц.з

_____ Роксолана СІРКО
«__» _____ 2025р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА
на тему:
«ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ
МОЛОДІ»

ГАЛУЗЬ ЗНАНЬ 05 СОЦІАЛЬНІ ТА ПОВЕДІНКОВІ НАУКИ
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 053 ПСИХОЛОГІЯ

Виконав(ла)
здобувач вищої освіти
студентка групи ПС-41з
Соломія МАНЬКО

Керівник – Юрій ВІНТЮК
Рецензент – Маріанна
КОМΠΑНОВИЧ

ЛЬВІВ – 2025

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	6
1.1. Теоретичні підходи до вивчення цінностей особистості.	6
1.2. Характеристика понять, особливостей і структури ціннісної сфери особистості молоді.	10
1.3. Аналіз специфіки сучасної молоді у контексті дослідження цінностей....	16
Висновок до першого розділу	21
Розділ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ	23
2.1. Характеристика методів дослідження та критеріїв, на основі яких досліджують групи обстежуваних.	23
2.2. Комплексне психодіагностичне дослідження ціннісної сфери молоді.....	30
2.3. Рекомендації щодо напрямів корекційної, консультаційної або профілактичної роботи з молоддю	50
Висновки до другого розділу	54
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	60
ДОДАТКИ	64
ДОДАТОК А.....	64
ДОДАТОК Б.	66
ДОДАТОК В.....	68
ДОДАТОК Г.	71

ВСТУП

Актуальність теми

У сучасному світі, що характеризується швидкими соціальними, економічними та культурними змінами, питання формування та трансформації ціннісної сфери молоді набуває особливої актуальності. Молодь, як соціально-демографічна група, є не лише об'єктом впливу суспільних трансформацій, але й активним суб'єктом їх реалізації. Цінності, які формуються в молодіжному середовищі, визначають напрями розвитку суспільства, його моральні та етичні орієнтири.

Значущість дослідження ціннісної сфери молоді підкреслюється в роботах таких вчених, як М. Рокіч, Ш. Шварц, А. Маслоу, В. Франкл, які розглядали цінності як ключові регулятори поведінки та розвитку особистості. Зокрема, М. Рокіч визначав цінності як стійкі переконання, що певний спосіб поведінки або кінцева мета існування є особисто або соціально переважними над альтернативними способами або цілями існування .

В українському контексті, особливо в умовах соціально-політичних змін, війни та глобалізації, спостерігається трансформація традиційних ціннісних орієнтацій молоді. Дослідження показують, що сучасна українська молодь балансує між матеріалістичними та постматеріалістичними цінностями, що свідчить про глибокі зміни в її ціннісній структурі.

Таким чином, вивчення психологічних особливостей ціннісної сфери сучасної молоді є надзвичайно важливим для розуміння процесів особистісного розвитку, соціалізації та формування громадянської позиції молодих людей.

Об'єкт дослідження

Ціннісна сфера особистості молоді.

Предмет дослідження

Психологічні особливості формування та функціонування ціннісної сфери сучасної молоді.

Мета дослідження

Виявити та проаналізувати психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді, визначити фактори, що впливають на її формування та трансформацію в умовах сучасного українського суспільства.

Завдання дослідження

- Проаналізувати теоретичні підходи до вивчення цінностей особистості в психології.
- Охарактеризувати структуру та особливості ціннісної сфери молоді.
- Визначити соціально-психологічні фактори, що впливають на формування ціннісних орієнтацій молоді.
- Провести емпіричне дослідження ціннісної сфери сучасної молоді.
- Розробити рекомендації щодо психологічного супроводу молоді в процесі формування ціннісних орієнтацій.

Методи дослідження

- Теоретичні: аналіз, синтез, узагальнення наукової літератури з проблеми дослідження.
- Емпіричні: анкетування, тестування, спостереження.
- Математико-статистичні: кореляційний аналіз, факторний аналіз.
- Теоретико-методологічна основа дослідження

Дослідження базується на теоріях цінностей М. Рокіча, Ш. Шварца, А. Маслоу, В. Франкла, а також на сучасних підходах до вивчення ціннісної сфери особистості в психології.

Практична значущість дослідження

Результати дослідження можуть бути використані в практиці психологічного консультування, освітньому процесі, розробці програм соціалізації та формування ціннісних орієнтацій молоді.

База дослідження

Дослідження проводилося на базі вищого навчального закладу України серед студентської молоді віком від 18 до 22 років у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

Структура та обсяг роботи

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та емпіричного), висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 73 сторінок.

Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

1.1. Теоретичні підходи до вивчення цінностей особистості

Питання цінностей завжди займало центральне місце у психології особистості, адже саме цінності формують той стрижень, навколо якого вибудовується світогляд, поведінка, моральні орієнтири людини. Їх вивчення дозволяє не просто описати, що для людини важливо, а глибше проникнути в структуру її мотивацій, механізмів саморегуляції, життєвих виборів, а в підсумку - і до процесу становлення особистісної ідентичності.

Найбільш чітко природу цінностей розкривають гуманістичні, когнітивні та культурологічні підходи в психології. Так, у рамках гуманістичної традиції, започаткованої А. Маслоу, цінності виступають як вищий рівень особистісних потреб, що відображає прагнення до самореалізації, сенсу життя, внутрішньої гармонії. На вищих щаблях ієрархії Маслоу знаходяться мета-потреби (мета-цінності) - істина, краса, справедливість, творче самовираження [1]. Особливо важливим для дослідження молоді є саме цей рівень, адже юнацький вік - це період активного пошуку сенсу, побудови життєвих планів і визначення життєвих орієнтирів, що виразно спостерігається в емпіричному дослідженні.

У сучасному психологічному науковому дискурсі найбільш авторитетною та емпірично підтвердженою є модель Ш. Шварца, який виокремив 10 універсальних цінностей, згрупованих у дві великі вісі - відкритість до змін проти консерватизму та зосередженість на собі проти спрямованості на інших [2]. Ці цінності присутні в культурі будь-якого суспільства, однак їх ієрархія, сила вираження та пов'язані з ними поведінкові патерни значною мірою залежать від віку, соціального контексту та життєвого досвіду.

Інший важливий внесок належить М. Рокічу, який поділив цінності на термінальні (кінцеві життєві цілі) й інструментальні (способи поведінки для

досягнення цілей) [3]. Така диференціація дозволяє глибше аналізувати структуру особистісного вибору. Саме на базі опитувальника Рокіча було проведено емпіричне дослідження, в якому виявилось, що серед сучасної молоді термінальні цінності часто зміщені в бік безпеки, стабільності, сімейного щастя - що є очікуваним результатом в умовах військового конфлікту, економічної нестабільності та пережитого соціального потрясіння.

Наукові уявлення про цінності не обмежуються лише мотиваційною або поведінковою площиною. У когнітивному підході цінності розглядаються як частина пізнавальних структур - ментальних схем, які впорядковують життєвий досвід та визначають, як індивід інтерпретує світ. У цьому контексті вони тісно пов'язані з переконаннями, моральними установками, наративами. Такий підхід допомагає зрозуміти, чому молодь, яка формально поділяє ті самі цінності (наприклад, "справедливість" чи "гідність"), може по-різному їх тлумачити - залежно від особистої історії, рівня рефлексії, медіа-контексту. Власне, схожа тенденція простежується у відповідях учасників дослідження, коли молоді люди при однаковому виборі цінності "самореалізація" вкладали в неї вкрай різний зміст - від кар'єрного росту до волонтерської діяльності й навіть релігійної місії.

Соціально-культурний підхід у дослідженні цінностей дозволяє враховувати вплив соціуму, культури, політики на індивіда. Цей підхід особливо актуальний у контексті українського суспільства, де молодь формує свої ціннісні орієнтації у постійній змінності політичних, економічних, освітніх і культурних обставин. Останні роки, позначені війною, пандемією, кризою довіри до державних інститутів, різко підвищили значення таких цінностей, як безпека, підтримка близьких, громадянська активність. Це спостерігається у відповідях опитуваних: наприклад, цінність "патріотизм", яка раніше рідко згадувалась як значуща, нині часто асоціюється з особистим сенсом життя, волонтерською діяльністю, бажанням бути корисним країні.

Також варто згадати логотерапевтичний підхід В. Франкла, згідно з яким основною мотивацією людини є пошук сенсу життя, і цінності виступають

формою реалізації цього сенсу [4]. Це особливо релевантно для молоді, яка, з одного боку, ще тільки вибудовує своє місце у світі, а з іншого - вже стикається з кризами, в яких доводиться переосмислювати життя: втрати, виклики війни, вимушена еміграція, нестабільність. Відповіді багатьох учасників опитування прямо чи побічно вказували на те, що їхні головні цінності стали результатом “переломних моментів” - особистих або колективних.

В останнє десятиліття проблема цінностей української молоді почала розглядатися з особливою увагою в контексті кардинальних соціальних трансформацій. Починаючи з Революції Гідності, а особливо після початку повномасштабної війни у 2022 році, в молодіжному середовищі фіксуються чіткі зрушення ціннісних орієнтацій. Як свідчать звіти Інституту соціології НАН України, серед молоді зростає рівень патріотизму, довіри до волонтерства, пошуку сенсу у спільній дії, допомозі іншим [6].

Актуальні дослідження українських авторів підтверджують, що ціннісна структура сучасної молоді змінюється у бік екзистенційних і проактивних установок. Зокрема, праці таких вчених, як Н. Чепелева, Л. Орбан, І. Бех, вказують, що в умовах невизначеності молоді люди все частіше формують свої цінності не на основі зовнішніх авторитетів, а на базі власного досвіду, пережитих подій, рефлексії над сенсом життя [7, 8, 5]. Це повністю узгоджується з даними, отриманими в емпіричному дослідженні, де серед цінностей, які найчастіше вказували респонденти як пріоритетні, опинилися “здоров’я”, “щасливе сімейне життя”, “любов”, а також - менш очікувано - “порядність” і “бажання допомагати іншим”.

Такі результати є особливо промовистими, якщо взяти до уваги те, що традиційно для молодіжного віку в літературі акцентуються інші домінанти - самореалізація, кар’єра, незалежність, успіх. Це підтверджує думку, що сучасні реалії зміщують структуру цінностей навіть у межах одного вікового етапу. Як зазначає І. Д. Бех, “цінності молоді - це не лише індикатор розвитку суспільства, а і дзеркало його травматичного досвіду” [5].

У дослідженні на основі методики М. Рокіча було виявлено, що цінності “громадянськість”, “відповідальність”, “чесність”, “взаєморозуміння” мають вагоме місце в системі пріоритетів. Особливо цікавим є порівняння отриманих результатів із тими, які фіксувалися в попередні роки у схожих вибірках. Якщо у 2010-х роках серед молоді домінували орієнтації на самореалізацію та успішність, то зараз - за результатами опитування - цінності набули соціально-гуманітарного звучання. Йдеться не просто про особистий успіх, а про відповідальність за інших, дбайливість, доброзичливість - і це безперечно свідчить про глибокий зсув у моральній системі координат.

Цей зсув важливо осмислювати не як тимчасову реакцію на кризу, а як нову парадигму. Адже молодь - це соціальний прошарок, який першим відчуває зміни, а часто і задає їхній вектор. Саме молоді люди першими реагують на нові виклики, переосмислюють старі схеми, ставлять під сумнів автоматичні норми - і в цьому процесі формуються нові, особистісно значущі цінності. Така трансформація, з одного боку, несе потенціал оновлення суспільства, а з іншого - підкреслює необхідність психологічного супроводу, зокрема через освітні програми, консультування, тренінги, які дозволяють молоді осмислити власну систему пріоритетів і зробити її не нав'язаною, а власноруч вибудованою.

Не менш важливим є й те, як самі молоді люди осмислюють свої цінності. У дослідженні це простежується через відкриті запитання та коментарі респондентів, які вказують на переживання, пошук сенсу, глибоку особистісну участь у темі. Відповіді не є формальними - вони пронизані рефлексією, думками про майбутнє, співвідношенням “Я і світ”, що ще раз підтверджує важливість індивідуального підходу до вивчення цінностей, особливо у студентській молоді.

Отже, виходячи з аналізу класичних і сучасних теоретичних підходів, а також результатів емпіричного дослідження, можна стверджувати, що ціннісна сфера сучасної молоді особистості в Україні є гнучкою, динамічною, чутливою до соціальних змін і водночас спроможною до глибокого

усвідомлення себе. Це створює підґрунтя для подальшого вивчення структури цієї сфери, її формування, особливостей і внутрішніх закономірностей.

1.2. Характеристика понять, особливостей і структури ціннісної сфери особистості молоді

Поняття «ціннісна сфера» є однією з базових категорій у психології особистості, що акумулює у собі уявлення про внутрішню систему смислів, переконань і життєвих пріоритетів людини. У різних наукових підходах ця сфера трактується як складна інтегративна структура, яка визначає спрямованість особистості, її поведінкові орієнтири та здатність до саморегуляції. Цінності у цьому контексті виступають не лише як елементи свідомого вибору, а й як глибоко інтегровані у психіку смислові утворення, що відображають зв'язок особистості з суспільством, культурою, історичним часом.

Класичне розуміння цінностей у психології походить із філософської традиції, яка акцентує на їхній нормативній функції: цінності задають те, яким «має бути» світ і людина в ньому. Однак у психології цінності розглядаються перш за все як регулятори поведінки й елементи особистісної структури. Так, у працях Г. Олпорта, А. Маслоу, М. Рокіча, Ш. Шварца підкреслюється, що саме цінності визначають, які цілі людина вважає значущими, які засоби для їх досягнення визнає допустимими, які вчинки – морально виправданими [1; 2; 3].

Важливим є також розмежування понять «цінність» і «ціннісна орієнтація». Якщо цінність – це загальний, абстрактний орієнтир (наприклад, справедливість, любов, добробут), то ціннісна орієнтація - це вже конкретизоване ставлення особистості до певної цінності, її суб'єктивне значення, пріоритетність, ступінь включеності в життєвий план. Це розмежування важливе з точки зору дослідження молоді, оскільки дозволяє фіксувати не лише наявність певної цінності у свідомості, а й рівень її осмислення, переживання, реального впливу на поведінку.

У сучасній психології також виділяється поняття “ціннісна сфера” як складної системи, яка складається з трьох основних компонентів: когнітивного (усвідомлення, інтелектуальне розуміння цінностей), емоційного (емоційна включеність, емоційна значущість цінностей) та поведінкового (реалізація цінностей у реальному житті, вчинкові прояви) [5]. Саме ця трикомпонентна структура дозволяє відрізнити задекларовані цінності від реально діючих: не всі цінності, які людина вважає важливими, обов’язково знаходять відображення у її поведінці.

Особливо показовим є цей феномен у юнацькому віці. Молодь часто проголошує значущість певних цінностей (наприклад, “успіх”, “сім’я”, “доброта”), однак не завжди має механізми для їх реалізації. Це пов’язано з тим, що в юнацькому віці відбувається активне формування життєвих орієнтирів, процес переосмислення дитячих установок, пробне “примірювання” різних ролей. Таким чином, ціннісна сфера молоді часто є динамічною, відкритою до впливу, амбівалентною - вона знаходиться у процесі постійного конструювання.

Психологічна література свідчить, що цінності не з’являються одномоментно - вони є результатом тривалого соціального, морального й особистісного розвитку. У дослідженнях Л. Колберга підкреслюється, що моральні цінності розвиваються поетапно - від гетерономної моралі до автономної, де особистість керується внутрішніми переконаннями, а не зовнішнім авторитетом [9]. Це напряду пов’язано з формуванням зрілої ціннісної сфери - коли молодь не просто наслідує соціально бажані норми, а усвідомлює їхній сенс, внутрішньо приймає або відкидає певні цінності як свої.

Особистісні цінності формуються під впливом багатьох чинників: сім’ї, освітнього середовища, особистісного досвіду, інформаційного поля, а також подій, які мають суспільне значення. Вони стають основою життєвої філософії, регулятором поведінки, основою для самооцінки та прийняття рішень. У цьому сенсі молодь, як вікова категорія, є надзвичайно вразливою до змін - вона

швидко адаптується до нових реалій, однак водночас потребує підтримки у формуванні зрілої, стійкої системи життєвих смислів.

Юнацький вік є особливим періодом у розвитку ціннісної сфери, оскільки саме в цей час особистість найбільш активно стикається з викликами вибору, ідентифікації, переосмислення авторитетів [45]. Психологи підкреслюють, що цінності молоді людини в цей період не є остаточно сформованими - вони перебувають у стані активної реконструкції, коли колишні (дитячі) орієнтири відкидаються або модифікуються, а нові - ще не набули остаточного статусу [6].

Однією з центральних функцій цінностей є функція інтеграції особистості - саме через них людина об'єднує окремі елементи свого досвіду в цілісну систему переконань. У юнацькому віці ця інтеграція лише починається, і тому ціннісна сфера молоді часто є непослідовною, суперечливою, навіть фрагментарною. Водночас, саме завдяки цим пошукам і внутрішній роботі молодь поступово формує ту систему цінностей, яка стане основою її ідентичності у дорослому житті.

Сучасні дослідження демонструють, що молодь дедалі рідше ототожнює себе з усталеними ієрархіями цінностей. Часто йдеться не про заперечення, а про переосмислення. Наприклад, такі традиційні цінності, як "родина", "чесність", "відповідальність", залишаються вагомими - однак наповнюються новим змістом. Родина перестає асоціюватися лише з традиційними ролями - натомість наголошується на партнерстві, емоційній підтримці, спільному розвитку. Поняття відповідальності часто переноситься з вузького морального обов'язку у площину соціальної активності, громадянської позиції, особистої ініціативи.

Встановленню ціннісної структури значною мірою сприяє переживання критичних життєвих подій. У випадку української молоді останніх років, такими подіями стали пандемія COVID-19, повномасштабна війна, вимушене переселення, втрата близьких, волонтерська діяльність, громадська мобілізація. Ці явища виступають своєрідними "каталізаторами" формування смислів: через

кризу молоді люди починають більше цінувати стосунки, підтримку, свободу, внутрішню стабільність. Це підтверджується як кількісними, так і якісними даними, отриманими в низці актуальних досліджень, у тому числі проведених на базі українських вишів [7].

У зв'язку з цим важливо враховувати ще одну особливість молодіжного віку - підвищену чутливість до соціального впливу та медіаполя. Молодь знаходиться у постійному контакті з інформаційним простором, який не лише інформує, а й формує уявлення про цінне, престижне, прийнятне. Іноді саме соціальні мережі задають нові зразки бажаного майбутнього. При цьому виникає суперечність між внутрішніми потребами та зовнішнім нав'язуванням моделей: особа прагне бути автентичною, але опиняється в ситуації інтенсивного соціального порівняння.

Ця напруга між внутрішнім "Я" і зовнішнім "світ очікувань" часто проявляється у нестабільності ціннісних рішень. Молоді люди можуть декларувати одні цінності, а дотримуватися інших; можуть змінювати ієрархію пріоритетів залежно від соціального контексту (група однолітків, батьки, університет). Це не є ознакою "непослідовності", а швидше - показником пошуку, процесу становлення, який потребує підтримки, осмислення, можливості вільного експериментування.

Психологи також зазначають, що формування цінностей у молоді є тісно пов'язаним із розвитком рефлексії. Здатність не лише сприймати певну норму, але й поставити її під сумнів, проаналізувати, критично осмислити - є ознакою особистісної зрілості. У дослідженнях І. Зязюна, І. Беґа та О. Савченко підкреслюється, що сучасна освіта має не просто трансливати знання, а створювати умови для ціннісного самовизначення студента - через діалог, етичні дилеми, міжособистісну взаємодію [10; 5; 11].

Таким чином, ціннісна сфера особистості молоді - це не набір сталих переконань, а складна динамічна система, що формується під впливом зовнішніх обставин, внутрішніх пошуків, соціального досвіду та емоційних переживань. Її розвиток не завершено - він триває, і саме тому так важливо

досліджувати цю сферу не лише заради опису, а заради розуміння - як підтримати молодь у процесі формування власних смислів.

Структурний аналіз ціннісної сфери передбачає розгляд не лише її змісту, а й організації - тобто, як саме в індивідуальній свідомості й досвіді поєднуються, взаємодіють і ранжуються цінності. У психології існує кілька моделей структури цінностей. Найпоширеніша - трикомпонентна, де виділяються когнітивний, емоційний та поведінковий рівні [1].

Когнітивний компонент передбачає усвідомлення цінності, знання про неї, її смислове наповнення. Молодь, як показують численні дослідження, часто здатна чітко вербалізувати власні пріоритети - назвати, описати, порівняти. Наприклад, цінності "чесність", "справедливість", "гідність" не лише називаються, а й супроводжуються поясненнями: чому саме вони важливі, як були сформовані, у чому полягає їхній зміст. Це свідчить про те, що когнітивний рівень у сучасної молоді вже активно функціонує, попри відсутність остаточної стабільності в самій системі.

Емоційний компонент відповідає за значущість цінності для особистості, її емоційне сприйняття, переживання, глибину включеності. У випадку молоді це особливо важливо, адже саме емоції часто виступають першими індикаторами того, що щось є цінним. Молоді люди здатні переживати цінності інтенсивно: у формі натхнення, обурення, ідеалізму, навіть жертвенності. Таке емоційне забарвлення цінностей - і їх сильне переживання - є як ресурсом особистісного зростання, так і джерелом потенційної нестабільності, якщо не відбувається їх усвідомленого інтегрування.

Поведінковий компонент пов'язаний із реалізацією цінностей у діях. Тут ідеться про те, чи відображається задеклароване у реальній поведінці. Саме в цій площині часто виникає так званий "ціннісний розрив" - коли особа декларує одні пріоритети, але в реальності керується іншими. Це не обов'язково є проявом нещирості - радше, ознакою того, що процес інтеграції цінностей у життєву стратегію ще триває. У молоді, яка лише переходить від нормативної моралі до автономної, цей розрив може бути закономірним етапом розвитку [2].

Взаємозв'язок цих трьох компонентів забезпечує функціонування ціннісної сфери як цілісної системи. Наприклад, якщо когнітивне знання цінності не супроводжується емоційною включеністю, воно залишається абстрактним, “книжковим”. Якщо ж емоційне сприйняття є, але без когнітивного осмислення - цінність може стати імпульсивною, непослідовною. Реалізація ж у поведінці вимагає одночасної наявності й розуміння, і мотиваційної сили, і соціальної підтримки. Саме тому ефективне функціонування ціннісної сфери можливе лише тоді, коли всі її компоненти інтегровані, взаємодіють і зміцнюють один одного.

Особливістю структури ціннісної сфери молоді є також її відкритість - тобто здатність включати нові цінності, переосмислювати старі, змінювати ієрархію. Молодь не лише здатна засвоювати соціальні норми, а й активно формує власні системи значень, часто кидаючи виклик усталеним моделям. Так, сьогодні можна спостерігати зниження вагомості формальних цінностей, нав'язаних інституціями (успіх у кар'єрі, авторитет формальної освіти), натомість зростає інтерес до внутрішніх орієнтирів - гідності, автентичності, емоційного комфорту.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що ціннісна сфера сучасної молоді є багатовимірною системою, яка поєднує індивідуальні, культурні та соціальні складові. Вона водночас стабілізує особистість і дозволяє їй адаптуватися до нових умов. Цінності у цьому віці є не лише відображенням навколишнього, а й інструментом побудови власного “Я”, особистісного проекту життя. Саме через них молодь не просто реагує на дійсність, а намагається її змінити - в межах свого життєвого простору, університету, родини, громади.

1.3. Аналіз специфіки сучасної молоді у контексті дослідження цінностей

Молодь - це не лише вікова, а й соціокультурна категорія, що характеризується специфічним способом світосприйняття, поведінковими стилями та психосоціальними потребами. Психологічна наука традиційно розглядає молодь як «перехідний етап» розвитку особистості - між дитинством і дорослістю. Проте у сучасному контексті цей перехід набуває надзвичайної складності, адже молоді люди постійно взаємодіють із високою динамікою змін: цифровими інноваціями, глобальними загрозами, інформаційним перенасиченням, соціальними потрясіннями.

Соціально-психологічний портрет сучасної української молоді змінюється разом із суспільством. Якщо ще десять років тому її образ асоціювався із прагненням до особистого успіху, мобільності, самореалізації, то нині зростає важливість таких цінностей, як безпека, стабільність, родинна підтримка, громадянська відповідальність. Цей зсув є закономірною реакцією на реалії війни, соціальної нестабільності, невизначеного майбутнього. Молодь дедалі частіше ставить запитання не лише “чого я хочу?”, а й “що це означає для інших?”, “у чому мій сенс?”, “що дійсно має значення?” [6].

За умов інформаційного суспільства молодь перебуває у надлишковому потоці смислів, і тому її ціннісна сфера формується у стані конкуренції моделей. Молодій людині одночасно пропонуються різні парадигми: традиційна (родина, служіння, колективізм), ліберальна (успіх, самореалізація, автономія), протестна (відмова від системи, активізм, волонтерство). Така полімодальність створює амбівалентність, але і потенціал - саме завдяки цьому молодь часто виявляється найшвидше готовою до адаптації, до переосмислення, до нових форм співжиття.

Окремої уваги заслуговує проблема ціннісної невизначеності, яку фіксують соціологи та психологи. Вона проявляється у тому, що молодь часто демонструє “розмитість” життєвих орієнтирів, відсутність чітких відповідей на питання “для чого?”, “навіщо?”, “заради чого?”. У частини молодих людей це

може викликати стан екзистенційної фрустрації або відчуження. Проте для інших - слугувати джерелом пошуку, експерименту, інновацій. У такій ситуації визначальну роль відіграє контекст: наявність підтримки, можливість рефлексії, роль моделей у найближчому оточенні, доступ до культури й освіти [8].

Молодіжна спільнота не є однорідною - ціннісні орієнтації можуть варіюватися залежно від типу соціального середовища, рівня освіти, сімейних традицій, географічного розташування. Наприклад, молодь із сільських регіонів частіше демонструє орієнтацію на такі цінності, як “праця”, “родина”, “порядність”, тоді як міські молоді люди можуть більш виразно ставити у пріоритет “самореалізацію”, “кар’єру”, “вільний вибір”. Водночас останні роки демонструють певну уніфікацію: незалежно від соціального походження, молоді люди починають більше цінувати моральну підтримку, відчуття приналежності до спільноти, спільну мету, чесність, емоційний комфорт.

Окремо варто виділити роль війни у трансформації ціннісного поля молоді. Цей фактор не просто впливає на життя - він “вростає” у структуру ідентичності, формує нову норму. Молодь, що виросла у воєнний час або увійшла в доросле життя під час війни, змушена значно раніше, ніж попередні покоління, ставити собі питання про смерть, втрати, обов’язок, вибір. Це породжує особливу конфігурацію цінностей, у якій ключові позиції займають не лише самореалізація чи добробут, а - часто - гідність, стійкість, солідарність, право бути з тими, кого любиш, навіть попри зовнішні обставини.

Особливістю молодіжної ідентичності сьогодення є її “гібридна” природа: поєднання різних - іноді навіть суперечливих - ціннісних парадигм. Молоді люди одночасно прагнуть самостійності й підтримки, цінують індивідуалізм і шукають колективну приналежність, декларують важливість духовності, але живуть у матеріально-орієнтованому світі. Такі внутрішні суперечності - не патологія, а радше показник гнучкості. У цьому віці особистість ще формується, тому ціннісна сфера не є закритою - вона перебуває у динамічному пошуку, що часто проявляється у частій зміні пріоритетів, пробах, пошуку балансу між зовнішнім і внутрішнім.

Ціннісні орієнтації молоді значною мірою залежать від статі. Гендерні відмінності виявляються не лише в уподобаннях, а й у способі мислення, рівні рефлексії, типі поведінкових реакцій. Зокрема, за даними українських досліджень, дівчата частіше надають пріоритет таким цінностям, як “щасливе сімейне життя”, “любов”, “турбота про інших”, “емоційна підтримка”, тоді як юнаки частіше обирають “успіх”, “кар’єру”, “фінансову незалежність”, “самостійність” [6]. Водночас, в умовах війни та загальної тривожності, такі розбіжності поступово згладжуються - і серед пріоритетних цінностей обох статей дедалі частіше з’являються “внутрішній спокій”, “психологічна безпека”, “підтримка оточення”.

Тип освітнього середовища також відіграє вагому роль. Молодь, що навчається у гуманітарних закладах, як правило, частіше ставить у пріоритет культурні, духовні, моральні цінності, тоді як студенти технічних спеціальностей можуть демонструвати більшу орієнтацію на прагматичні, інструментальні цілі. Однак ця межа не є жорсткою - у реальних дослідженнях виявляється багато перетинів. Освітній заклад - це не лише джерело знань, а й культурний простір, який або стимулює особистісне зростання, або ж навпаки - консервує соціальні стереотипи. Тому важливо розглядати не лише спеціалізацію, а й атмосферу навчального середовища, якість комунікації між студентами й викладачами, наявність або відсутність простору для самовираження.

Медіакультура є, без сумніву, одним із найпотужніших факторів впливу на ціннісну сферу молоді. Візуальні образи, соціальні мережі, масові тренди формують уявлення про “нормальність”, “успіх”, “щастя”. Багато молодих людей вимірюють власну цінність не через внутрішній досвід, а через “реакції” соціального середовища: лайки, перегляди, публічну підтримку. Це призводить до зміщення фокусу з внутрішньої рефлексії на зовнішню оцінку, що в деяких випадках може викликати тривожність, порушення самооцінки, втрату автентичності.

Утім, медіа - не лише виклик, а й можливість. Саме завдяки відкритому доступу до інформації, глобальних спільнот, платформ для вільного вираження, сучасна молодь може самостійно формувати власну ціннісну картину світу. Молодіжні ініціативи, онлайн-волонтерство, інформаційна просвіта - усе це демонструє, що медіа-контекст може не лише деструктивно впливати, а й слугувати ресурсом розвитку, якщо молодь має навички критичного мислення й підтримку в осмисленні інформації.

Не менш значущим є також фактор мобільності. Багато представників сучасної молоді мають досвід міжрегіонального чи міжнародного навчання, подорожей, спілкування з різними культурами. Це формує толерантність до інакшого, розширює уявлення про можливі способи життя, стимулює формування постматеріалістичних цінностей - таких як самовираження, внутрішня свобода, відкритість до світу. Міжкультурна взаємодія сприяє децентралізації світогляду - молодь більше не мислить у рамках “нашого” і “чужого”, “правильного” і “неправильного”, а шукає сенси у різноманітті.

Системний аналіз специфіки ціннісної сфери сучасної молоді дає змогу виокремити низку ознак, які є типовими, хоча й не універсальними. По-перше, це динамічність - молодіжна система цінностей відкрита до змін, часто нестабільна, вона ще формується і чутливо реагує на соціальні, політичні, інформаційні імпульси. По-друге, амбівалентність - молоді люди можуть одночасно підтримувати різні, іноді протилежні ціннісні установки, що пов'язано з пошуком себе, пробами ідентичності, гнучким світоглядом.

По-третє, спостерігається високий рівень рефлексивності - значна частина молоді не просто декларує певні цінності, а прагне їх осмислити, інтегрувати в особистий життєвий проект. По-четверте, для молоді характерна експериментальність - цінності не сприймаються як щось незмінне, а радше як конструкт, що може переглядатися, переформулюватися у процесі досвіду. У цьому аспекті молодь є генератором нових соціальних норм - через протест, мистецтво, медіа, активізм.

По-п'яте, актуальним є переосмислення класичних цінностей. Наприклад, “успіх” для молоді дедалі рідше означає лише кар’єру чи фінанси - його все частіше пов’язують із внутрішнім задоволенням, свободою, емоційною стабільністю, можливістю реалізовувати себе. “Справедливість” асоціюється не лише з законом, а з рівним ставленням, відсутністю дискримінації, захистом слабших. “Свобода” мислиться не як абсолютна автономія, а як можливість вибору, не нашкодивши іншим.

Ще одна важлива риса - контекстуальність цінностей. Молодь не відокремлює особисте від соціального - ціннісні орієнтири тісно переплетені з тим, що відбувається в країні, в університеті, у світі. Такі події, як війна, пандемія, політичні кризи, не залишаються зовнішніми - вони проникають у свідомість, змінюють пріоритети. Молодь дедалі частіше висловлює готовність до солідарності, волонтерства, громадянської активності - не як “додаток”, а як частину своєї ціннісної ідентичності.

Таким чином, сучасна українська молодь постає не лише як об’єкт трансформацій, а й як активний суб’єкт смислотворення. Її ціннісна сфера відображає не тільки особистісні прагнення, а й глибші соціальні процеси: пошук нового етичного ладу, переоцінку “нормального”, потребу в гідності, захищеності, автентичності. І саме тому вивчення цієї сфери є надзвичайно важливим - як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Це дозволяє не просто зрозуміти молодь, а - що не менш важливо - допомогти їй краще зрозуміти себе.

Розуміння специфіки ціннісної сфери молоді є підґрунтям для подальшого емпіричного аналізу. У наступному розділі досліджується структура цінностей молодих людей на основі психодіагностичних методик, що дозволяє не лише описати цінності як феномен, а й простежити їхню конкретну ієрархію, частотність, міжзв’язки - тобто побачити, як цінності функціонують у реальних обставинах молодіжного життя.

Висновки до першого розділу

Проведений теоретичний аналіз проблеми ціннісної сфери сучасної молоді дозволяє дійти висновку, що цінності є центральною ланкою особистісної структури та визначають її життєву спрямованість, поведінкові моделі, емоційні реакції й самосвідомість. У межах психологічної науки поняття цінностей розглядається з позицій різних підходів - гуманістичного, когнітивного, культурно-історичного, соціально-психологічного. Це дає змогу сформувати багатогранне розуміння природи, функцій та динаміки ціннісної сфери особистості, зокрема в молодому віці.

Особливості юнацького віку - перехідність, пошук ідентичності, інтенсивна рефлексія - обумовлюють специфічну структуру ціннісної сфери молоді. Цінності в цьому віці не є остаточно сформованими - вони перебувають у стані становлення, відкриті до впливу зовнішніх і внутрішніх чинників. Водночас саме в молодості відбувається первинна інтеграція життєвих смислів, пошук системи координат, які згодом стануть ядром особистісного "Я".

Проаналізована структура ціннісної сфери включає когнітивний, емоційний та поведінковий компоненти. Її формування відбувається під впливом сім'ї, освіти, оточення, медіа, соціальних подій і критичних життєвих ситуацій. Молодь XXI століття живе в умовах швидких змін, глобальних криз, інформаційної перенасиченості та гібридних реальностей, що неминуче впливає на характер ціннісних орієнтацій.

Серед домінантних тенденцій - зростання значущості таких цінностей, як свобода, гідність, самореалізація, взаємодопомога, моральна відповідальність. При цьому спостерігається розширення спектру індивідуалізованих цінностей, зміщення акцентів із матеріальних на гуманітарні орієнтири, переосмислення традиційних норм. Молодь все частіше прагне до автентичності, внутрішнього балансу, можливості реалізовувати себе без примусу, у вільному виборі.

Усе вищевикладене створює підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження, спрямованого на аналіз реальної структури, вираженості та

взаємозв'язків цінностей у молодіжному середовищі, що дозволить більш точно описати механізми функціонування ціннісної сфери особистості та виявити її потенціал розвитку в умовах сучасного українського суспільства.

Розділ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННІСНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ.

2.1. Характеристика методів дослідження та критеріїв, на основі яких досліджують групи обстежуваних.

Ціннісна сфера особистості є визначальною у становленні життєвих орієнтирів, формуванні внутрішньої картини світу, ухваленні рішень і побудові міжособистісної взаємодії. Саме в юності відбувається інтенсивна кристалізація життєвих цілей, сенсів і світоглядних позицій, що пов'язано як з когнітивною активізацією, так і з соціальною мобільністю, типовою для молодіжного віку. У цьому контексті дослідження ціннісних орієнтацій молоді є не лише психологічно важливим, а й соціально актуальним завданням, оскільки дозволяє окреслити тенденції розвитку ціннісної структури особистості в умовах сучасного українського суспільства, що переживає як гуманітарну трансформацію, так і кризові впливи війни, нестабільності, цифровізації.

Емпіричне дослідження було спрямоване на виявлення специфіки ціннісної сфери сучасної молоді, зокрема рівня усвідомлення життєвих пріоритетів, структури термінальних та інструментальних цінностей, гармонійності мотиваційної основи життєвих орієнтацій, а також на оцінку рівня екзистенційної задоволеності й емоційно-смислового наповнення особистісних сенсів. Особливу увагу було приділено виявленню взаємозв'язку між життєвими цілями та реальними поведінковими установками, а також виявленню потенційних внутрішніх конфліктів між декларованими й реалізованими цінностями.

Метою цього етапу дослідження стало здійснення комплексного психодіагностичного аналізу ціннісної сфери особистості молоді та визначення типових моделей її функціонування. Основними завданнями емпіричного етапу стали:

- з'ясування рівня вираженості ціннісних орієнтацій як світоглядного ядра особистості;
- виявлення провідних життєвих цінностей серед сучасної молоді;
- аналіз наявності або відсутності конфлікту між задекларованими цінностями та реальною поведінкою;
- оцінка рівня екзистенційної насиченості життя;
- виявлення кореляційних зв'язків між ціннісними орієнтаціями, життєвими цілями та смисловими установками;
- обґрунтування подальших рекомендацій для профілактики деформації ціннісної структури та розвитку особистісної цілісності.

Для проведення емпіричного дослідження психологічних особливостей ціннісної сфери сучасної молоді було сформовано вибірку, що включала 60 здобувачів вищої освіти першого–третього курсів гуманітарного профілю, які навчаються у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. У дослідженні взяли участь юнаки й дівчата віком від 18 до 22 років, що відповідає критичному періоду юності - етапу, на якому відбувається формування світоглядних орієнтацій, життєвих стратегій і ціннісного ядра особистості. Статевий склад вибірки був репрезентований 38 дівчатами (63,3%) і 22 юнаками (36,7%).

Для реалізації дослідницьких завдань було обрано чотири психодіагностичні методики, що дозволяють охопити як декларативний, так і емоційно-смисловий рівні функціонування ціннісної сфери:

1. Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча
2. Тест СЖО (адаптована версія «Purpose-in-Life Test» Дж. Крамбо та Л. Махоліка)
3. Методика С. Бубнова «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості»
4. Проективна методика «Незакінчені речення» Д. Сакса і Л. Сіднея.

Методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча є інструментом вивчення аксіологічного профілю особистості, який широко застосовується у

психологічних, соціологічних та педагогічних дослідженнях. У межах нашого дослідження вона дала змогу глибоко проаналізувати світоглядні орієнтири студентської молоді, виявити ключові життєві мотиви, особистісні пріоритети, а також ставлення респондентів до себе, інших і соціального середовища.

Структурно методика побудована на ранжуванні двох типів цінностей:

1) термінальні цінності - це переконання щодо бажаних кінцевих станів буття, тобто життєвих цілей, до яких прагне особистість (наприклад, щастя, свобода, цікава робота, сімейне благополуччя);

2) інструментальні цінності - це переконання щодо доцільних засобів поведінки або моральних якостей, які сприяють досягненню термінальних цілей (наприклад, чесність, відповідальність, рішучість, самоконтроль).

Кожен із двох списків містить по 18 цінностей. Респонденту пропонується розташувати ці цінності у порядку їхньої особистої значущості: найбільш важлива цінність отримує ранг 1, найменш важлива - ранг 18. Це ранжування може здійснюватися як письмово (на аркуші), так і візуально (за допомогою карток з цінностями), що робить методику адаптивною до умов проведення - як індивідуального, так і групового тестування.

Перевагою методики є її універсальність, простота проведення, економічність, а також гнучкість інтерпретації: списки цінностей можуть бути модифіковані з урахуванням соціального контексту, професійної специфіки або культурного середовища. У нашому дослідженні була використана адаптована версія методики, що передбачала уточнення формулювань цінностей відповідно до ціннісних орієнтацій студентів. Зокрема, цінності були умовно класифіковані за групами: індивідуалістичні, сімейні, суспільно-соціальні, духовно-професійні, загальнолюдські та вищі смисложиттєві.

Разом з тим, методика має певні обмеження. До них належать вплив соціально бажаних відповідей, можливість формального ставлення до завдання та зовнішній вплив на самооцінку цінностей. Тому особливу роль відіграють мотивація респондента, атмосфера довіри та добровільна участь.

Методика «Сенс життя» (СЖО) є адаптованою україномовною версією тесту *Purpose-in-Life Test (PIL)*, створеного американськими психологами Джеймсом Крамбо та Леонардом Махоліком у рамках логотерапевтичної парадигми Віктора Франкла. Основу методики складає логотерапевтична концепція, відповідно до якої пошук і усвідомлення сенсу є головною мотиваційною силою особистості. Франкл вважав, що усвідомлення індивідом особистого сенсу буття є критично важливим для збереження психічного здоров'я, подолання екзистенційної фрустрації та стійкості до життєвих труднощів. Тест СЖО дозволяє кількісно виміряти ступінь осмисленості життя, зокрема його спрямованість, насиченість, наявність значущих цілей та віру в можливість їх досягнення.

Методика містить 20 шкалованих тверджень, кожне з яких представлено у формі шкали між двома полярними судженнями. Наприклад, від «моє життя повністю позбавлене мети» до «моє життя повністю наповнене сенсом». Респондент обирає одну з позицій на 7-бальній шкалі, яка найкраще відповідає його стану або переконанням. Кожне твердження торкається важливих аспектів особистісної осмисленості: суб'єктивної задоволеності життям, цілепокладання, планування майбутнього, рефлексії щодо минулого, емоційного забарвлення сьогодення, відчуття контролю над власним життям.

Психологічний зміст тесту СЖО полягає у виявленні балансу між трьома часовими вимірами:

- минуле: оцінюється через задоволення досягнутими результатами, досвідом і набутими сенсами.
- сьогодення: фіксується через наявність емоційної насиченості, активного включення в життя, прийняття себе.
- майбутнє: оцінюється за ступенем наявності мети, бачення життєвого шляху, мотивації та впевненості у досягненні значущих результатів.

Загальна сума балів, яку може набрати респондент, варіюється від 20 до 140. Вищі бали свідчать про високий рівень осмисленості життя, чітку наявність цілей і переконання у можливості їх досягнення. Низькі бали

вказують на відчуття пустоти, екзистенційної розгубленості, відсутності сенсової перспективи.

Опитувальник «Діагностика реальної структури ціннісних орієнтацій особистості» (С. Бубнова) є ефективним інструментом для вивчення того, яким чином життєві цінності реалізуються у повсякденній поведінці та самосприйнятті особистості. Методика дозволяє виявити не лише декларовані пріоритети, а й дійсний ступінь інтеграції тих чи інших цінностей у реальні сфери життєдіяльності.

Структура методики охоплює 66 запитань, на які респондент відповідає в бінарній формі – «так» або «ні». Такі відповіді фіксують наявність або відсутність певної цінності як значущого життєвого орієнтира. Інструкція підкреслює, що не існує правильних або неправильних відповідей, а важливою є саме суб'єктивна позиція студента - його власне уявлення про важливе в житті.

Запитання згруповано за одинадцятьма узагальненими ціннісними блоками:

- здоров'я;
- любов;
- приємне дозвілля та відпочинок;
- матеріальне благополуччя;
- соціальна активність і прагнення до змін у суспільстві;
- влада та повага оточення;
- милосердя й допомога іншим;
- пошук прекрасного (естетичні цінності);
- пізнання нового у світі, природі, людині;
- високий соціальний статус і управлінські амбіції;
- потреба у спілкуванні.

Відповіді респондентів зводяться до зведеної таблиці, у якій кожна ціннісна категорія представлена шістьма запитаннями. На основі кількості позитивних відповідей формується графічний профіль ціннісних орієнтацій за

шкалою від 0 до 6 балів для кожного блоку. Такий підхід дозволяє візуалізувати індивідуальну ціннісну структуру, а також проводити порівняльний аналіз у межах групи. Особливістю методики є її спрямованість на оцінку реальної, а не декларативної системи цінностей, що є надзвичайно актуальним у дослідженні студентської молоді, яка перебуває на етапі активного формування світоглядної позиції. Крім того, методика дозволяє зіставити цінності з ключовими сферами самореалізації, такими як пізнання, естетика, професія, міжособистісні стосунки, соціальна активність.

Перевагами методики С. Бубнової є її простота у застосуванні, економічність у часі, можливість проведення як індивідуального, так і групового опитування, а також висока чутливість до виявлення домінант у ціннісній системі особистості. Водночас інтерпретація результатів потребує глибокого психологічного аналізу, оскільки самі по собі бали не завжди відображають повноту змісту відповіді - важливо враховувати загальний профіль, контекст і супутні характеристики респондента.

Методика «Незакінчені речення» (Д. Сакс і Л. Сідней) належить до класу проєктивних психодіагностичних інструментів і використовується для дослідження внутрішнього світу особистості: ціннісних орієнтацій, глибинних переконань, міжособистісних установок, очікувань, а також емоційних і поведінкових патернів. У контексті дослідження життєвих цінностей студентської молоді ця методика дозволяє виявити неусвідомлені або частково усвідомлені установки щодо себе, інших і майбутнього.

У межах дослідження респондентам пропонують завершити три незакінчені речення, орієнтовані на осмислення власних цінностей. Інструкція передбачає швидке завершення кожного речення без попереднього обмірковування, що дає змогу зафіксувати перші, спонтанні асоціації, максимально наближені до реального емоційного стану й життєвих пріоритетів респондента. Якщо учасник не може одразу сформулювати відповідь, йому дозволяється тимчасово пропустити пункт і повернутися до нього пізніше.

Перевагою цієї методики є її гнучкість, контекстна адаптивність і відкритий формат відповідей, що дозволяє уникнути формалізму та дати простір для індивідуального висловлення. Відповіді не обмежуються одним словом - респонденти мають змогу викласти думку у власній мові, що підвищує автентичність отриманого матеріалу.

Дослідження реалізовувалося у три послідовні етапи.

На першому, підготовчому етапі було розроблено логіко-структурну модель емпіричного дослідження. Особливу увагу приділено теоретичному обґрунтуванню поняття цінності як системоутворювального елементу внутрішньої картини світу молодшої людини, що виконує регулятивну функцію у виборі життєвих орієнтирів, мотивації та поведінкових стратегій. Визначення цінностей як динамічного і водночас стійкого психологічного утворення зумовило необхідність адаптації інструментарію до вікових, когнітивних та соціальних особливостей респондентів. На основі узагальнення сучасних підходів до аналізу ціннісної сфери та емпіричних вимог до психологічного вимірювання, було сформульовано мету та завдання дослідження, визначено репрезентативну вибірку, обґрунтовано доцільність використання психодіагностичних методик, що дозволяють комплексно охопити як ієрархічну структуру цінностей, так і рівень їхньої інтеграції в особистісну систему.

Другий етап передбачав реалізацію емпіричного дослідження у формі стандартизованого анкетування із застосуванням валідизованих психодіагностичних інструментів. Було використано опитувальники, спрямовані на виявлення домінантних ціннісних категорій, рівня їхньої інтеріоризації та відповідності особистісним установкам. Особливий акцент зроблено на методиках, що дозволяють кількісно вимірювати зв'язки між ціннісними орієнтаціями та такими особистісними змінними, як самооцінка, життєва позиція, рівень суб'єктивного благополуччя та орієнтація на майбутнє. Анонімний характер дослідження сприяв створенню довірливої атмосфери й

забезпечив більшу ширість відповідей, що підвищило надійність і валідність зібраних даних.

На третьому, аналітичному етапі було проведено системну обробку емпіричних даних із використанням сучасних методів математичної статистики – таких як коефіцієнт рангової кореляції Спірмена, аналіз середніх значень, кластеризація та дисперсійний аналіз. Для візуалізації результатів побудовано кореляційні матриці, діаграми, графічні моделі й схеми плеяд, що дозволило наочно відобразити структурно-функціональні зв'язки між ціннісними категоріями. Окремо проведено контент-аналіз відкритих відповідей, що дав змогу доповнити кількісні дані якісними характеристиками ціннісного світогляду респондентів.

Усі респонденти були завчасно поінформовані про мету дослідження та дали згоду на участь. Анкетування проходило в умовах суворої конфіденційності: жодні особисті дані, окрім віку та статі, не фіксувалися. Такий підхід забезпечив високу ступінь психологічної безпеки та зменшив ризик соціально бажаних відповідей, що особливо важливо в контексті дослідження інтимних психологічних феноменів, пов'язаних із самоцінністю, сенсом життя та особистісним вибором.

2.2. Комплексне психодіагностичне дослідження ціннісної сфери молоді

За результатами нашого дослідження за методикою «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча було визначено провідні термінальні цінності, які утворюють аксіологічне ядро світогляду сучасної молоді. Визначення ціннісних домінант дозволило не лише описати загальні тенденції в ієрархії життєвих смислів, а й простежити вплив соціального середовища, індивідуальних переживань і культурних очікувань на формування життєвої стратегії студентів. Слід зазначити, що методика передбачає ранжування 18 термінальних цінностей, де кожен респондент надає кожній із них місце в особистій ієрархії, тому можливе

накопичення частот понад кількість учасників. Отримані результати узагальнено у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Термінальні цінності студентів за методикою М. Рокіча

Термінальні цінності	Результати у %	Кількість студентів
Здоров'я	90	54
Щасливе сімейне життя	85	51
Свобода	80	48
Любов	78	47
Матеріально забезпечене життя	70	42
Вірні друзі	65	39
Щастя інших	60	36
Цікава робота	56	34
Життєва мудрість	52	31
Впевненість у собі	48	29
Активна життєва діяльність	40	24
Пізнання, розширення кругозору	35	21
Розвиток	30	18
Суспільне покликання	28	17
Розваги	19	11
Краса природи і мистецтв	17	10
Творчість	14	8
Продуктивне життя	12	7

Аналіз отриманих даних свідчить, що на вершині аксіологічної ієрархії студентів гуманітарного профілю перебувають три ключові орієнтири: здоров'я (90 %), щасливе сімейне життя (85 %) і свобода (80 %). Така конфігурація свідчить про домінування базових життєвих смислів, які пов'язані з безпекою, стабільністю та можливістю особистого вибору. У контексті війни та соціальної нестабільності саме ці цінності сприймаються молоддю як найнеобхідніші ресурси виживання, відновлення й життєвої реалізації.

Цінність любові (78 %) займає четверту позицію, підтверджуючи значущість емоційної підтримки, психологічної близькості та довірливих стосунків у період життєвих викликів. Не менш важливим є матеріальне забезпечення (70 %) - як символ надії на гідне життя, фінансову незалежність і відчуття контролю над майбутнім. У 65 % студентів виявлено високу значущість дружби, що ще раз підкреслює роль соціального ресурсу як компенсаторного механізму в умовах невизначеності.

Досить цікавою є помітна представленість цінностей альтруїзму та соціальної емпатії: зокрема, 60 % опитаних відзначили важливість щастя інших, що може свідчити про поширення колективістських орієнтацій серед молоді. Водночас такі аспекти, як пізнання (35 %), розвиток (30 %) та активність (40 %) - дещо відсунуті на другий план, що, ймовірно, зумовлено перевантаженням навчанням, втому від онлайн-освіти й психологічною невизначеністю.

На останніх позиціях опинилися розваги, краса, творчість і продуктивність, що може свідчити про тимчасову маргіналізацію естетичних і самовиражальних цінностей. Молодь сьогодні прагне виживати, адаптуватися й зберегти базовий порядок у житті - саме тому задоволення, рефлексія й натхнення відкладаються на «післяпереможний» період.

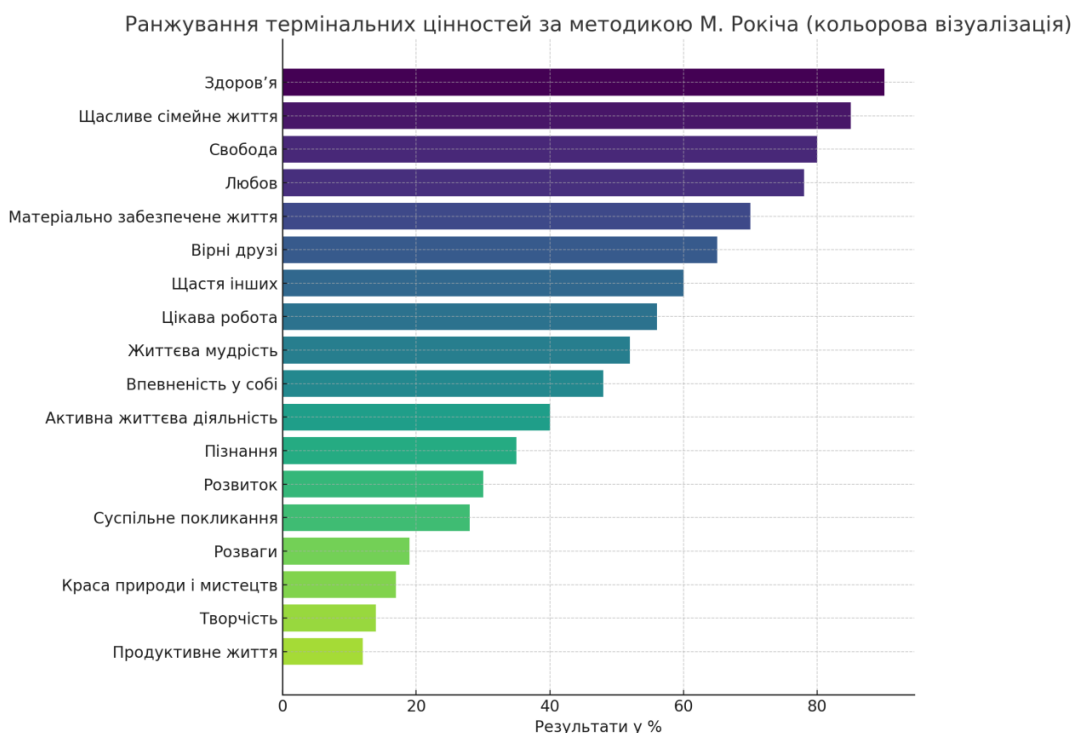

Рис. 2.1. Ранжування термінальних цінностей молоді за методикою М. Рокіча

Доцільно звернути увагу на гендерні відмінності в термінальних цінностях, що виявили різницю у смислових пріоритетах дівчат і юнаків. Зокрема, результати дівчат виявилися більш орієнтованими на інтрапсихічні та міжособистісні цінності - щасливе сімейне життя, любов, здоров'я, вірні друзі, - які обіймали стабільно високі позиції в їхньому особистісному рейтингу. Так, цінність щасливого сімейного життя була пріоритетною для 92 % дівчат, тоді як серед юнаків її обрали лише 68 %. Аналогічну тенденцію виявлено і щодо любові (у дівчат - 84 %, у юнаків - 64 %) та вірних друзів (у дівчат - 71 %, у юнаків - 50 %).

Натомість юнаки продемонстрували більш виражену орієнтацію на свободу, матеріальну стабільність та активну життєву позицію. Зокрема, свободу як ключову цінність обрали 82 % юнаків і 79 % дівчат, а матеріальне забезпечення - 77 % юнаків проти 66 % дівчат. Це свідчить про наявність тенденції до інструментального підходу у формуванні життєвих орієнтирів у представників чоловічої частини вибірки, тоді як жіноча молодь демонструє більш гуманістично-екзистенційну налаштованість.

Ці відмінності можна пояснити як соціально зумовленими очікуваннями щодо ролей, так і відмінностями в процесах ідентичності: дівчата швидше схильні до формування стійкої структури емоційних і соціальних зв'язків, тоді як юнаки - до побудови автономного функціонування в майбутньому соціумі. Обидві стратегії є адаптивними в сучасному середовищі, однак вони відображають різні способи досягнення внутрішньої цілісності.

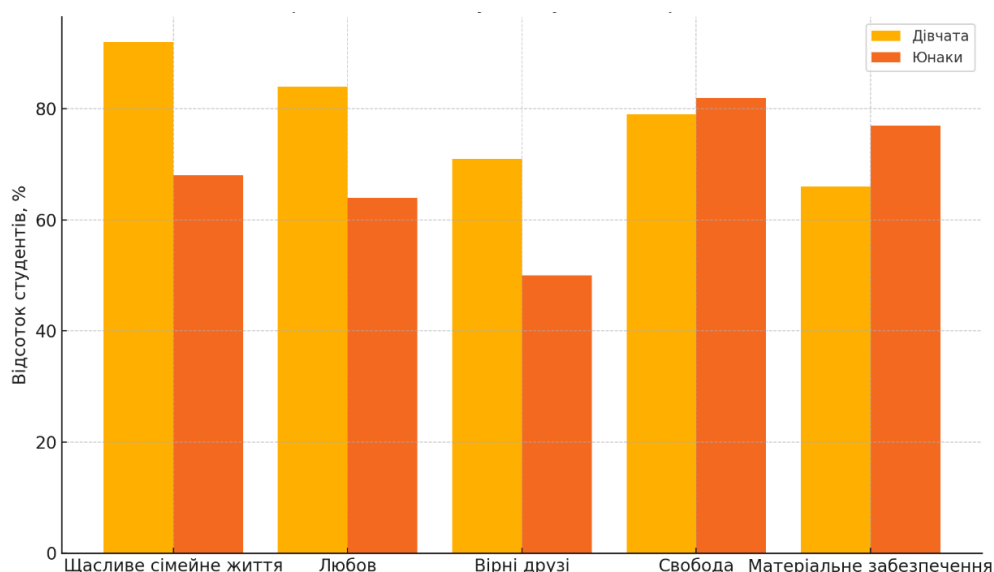

Рис. 2.2. Гендерні відмінності у значущості термінальних цінностей за результатами методики М. Рокіча

За результатами методики СЖО було проведено оцінку рівня екзистенційної насиченості життя студентів, зокрема таких аспектів, як наявність життєвих цілей, інтерес до поточного життя, задоволеність досягненнями, а також сприйняття себе як активного суб'єкта у власному життєвому просторі. Методика дозволила виявити внутрішню картину світу молоді крізь призму життєвих смислів, часової перспективи та особистісної автономії. Результати представлено у таблиці 2.2 та на рисунку 2.3.

Таблиця 2.2 - Рівні показників за методикою СЖО (у %, кількість осіб)

Показники	Високий рівень (%)	Високий рівень (осіб)	Низький рівень (%)	Низький рівень (осіб)
Цілі у житті	40	24	60	36
Процес життя (інтерес та емоційна насиченість життя)	35	21	65	39
Результативність життя (задоволеність самореалізацією)	32	19	68	41
Локус контролю – «Я» (усвідомлення себе як господаря життя)	58	35	42	25
Локус контролю – «життя» (відчуття керованості життям)	45	27	55	33

Згідно з отриманими результатами, 24 студенти (40 %) продемонстрували високий рівень визначеності життєвих цілей, що свідчить про наявність сформованої смислової орієнтації, здатності до довгострокового планування, стратегічного мислення та впевненості у майбутньому. Водночас 36 осіб (60 %) засвідчили низькі значення за цією шкалою, що може вказувати на фрагментарність життєвих установок, домінування ситуативного способу життя та загальну екзистенційну дезорієнтацію. Така конфігурація є типовою для молоді, яка живе в умовах соціальної нестабільності, обмежених перспектив реалізації та невизначеного майбутнього.

Подібна тенденція спостерігається і за шкалою «процес життя»: лише 21 студент (35 %) виявив високий рівень інтересу й емоційної включеності у повсякденне життя, тоді як переважна більшість – 39 осіб (65 %) – продемонстрували знижену задоволеність теперішнім. Це може свідчити про поширені серед молоді ознаки хронічної втоми, емоційного вигорання та

перенасичення щоденними зобов'язаннями, що блокують здатність до переживання позитивних моментів у теперішньому. Ще глибше проблему суб'єктивного благополуччя розкриває показник «результативність життя»: лише 19 студентів (32 %) оцінили своє життя як продуктивне й наповнене досягненнями. Натомість 41 опитаний (68 %) вказав на відсутність почуття самореалізації, що свідчить про високий рівень особистісної фрустрації, втрату мотивації та брак підтвердження значущості власних зусиль. Такий розрив може також відображати внутрішню суперечність між очікуваннями й реальними результатами, що викликає напругу та демотивацію.

На цьому тлі певну позитивну динаміку демонструє шкала локусу контролю – «Я»: 35 студентів (58 %) ототожнюють себе з активним суб'єктом, що вказує на наявність внутрішнього ресурсу саморегуляції, автономності та готовності до прийняття рішень. Це є вагомим компенсатором у контексті загального зниження емоційної наснаженості, адже віра у себе відіграє стабілізуючу роль у смисловій структурі особистості.

Водночас за шкалою «локус контролю – життя» спостерігається інверсна динаміка: лише 27 осіб (45 %) вважають себе здатними впливати на зовнішні обставини, тоді як 33 респонденти (55 %) дотримуються фаталістичної позиції. Їхні переконання щодо неконтрольованості подій і майбутнього свідчать про внутрішню установку на пасивність, що значно ускладнює мобілізацію ресурсів у ситуаціях невизначеності та загроз.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що за результатами методики СЖО виявлено дисбаланс між прагненням до смислової реалізації й об'єктивними бар'єрами соціального середовища. Внутрішня фрагментація між цільовою визначеністю, емоційною включеністю та контролем за життям формує критичний контекст для розвитку особистісної стабільності молоді.

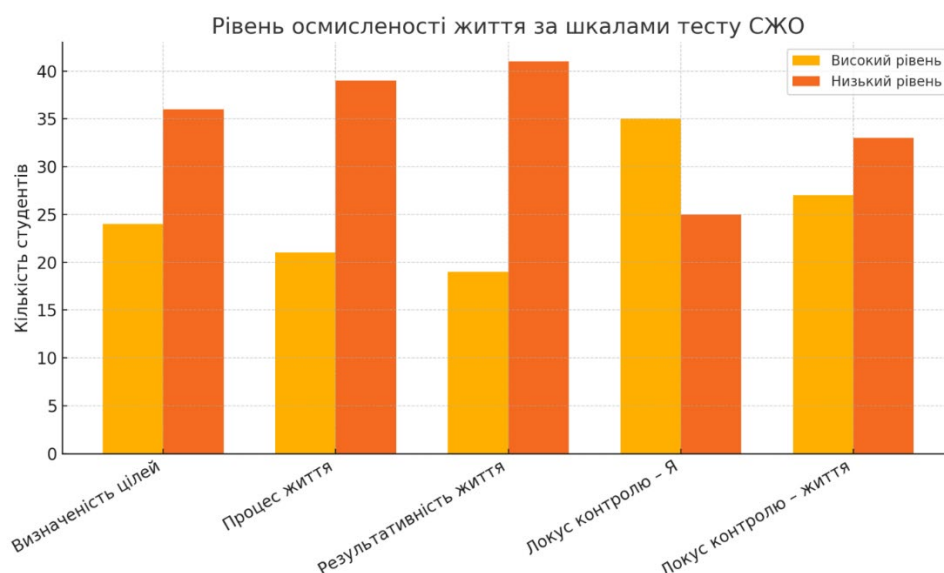

Рис. 2.3. Рівень осмисленості життя студентської молоді за шкалами тесту СЖО

У гендерному розрізі встановлено помітні відмінності в смисловій орієнтації. Дівчата частіше демонстрували високі значення за шкалами «цілі» та «результативність життя»: серед них 17 із 38 осіб (близько 45 %) виявили високий рівень цілеспрямованості, тоді як серед юнаків цей показник становив лише 7 із 22 (32 %). Така різниця свідчить про більшу схильність дівчат до рефлексії, планування та пошуку життєвого сенсу. Вони частіше демонструють інтегровану структуру життєвих орієнтирів, зорієнтовану на результат і особистісний розвиток.

Водночас шкала «локус контролю – Я» виявила вищу активність серед юнаків: 14 із 22 респондентів (63 %) ідентифікують себе як суб'єктів, здатних приймати рішення й впливати на події, що відбуваються в їхньому житті. Серед дівчат цей показник становив 55 %, що хоча й також є високим, однак вказує на дещо іншу динаміку: автономність у дівчат тісніше пов'язана з внутрішньою оцінкою результатів, тоді як у юнаків - із установкою на самодостатність і контроль.

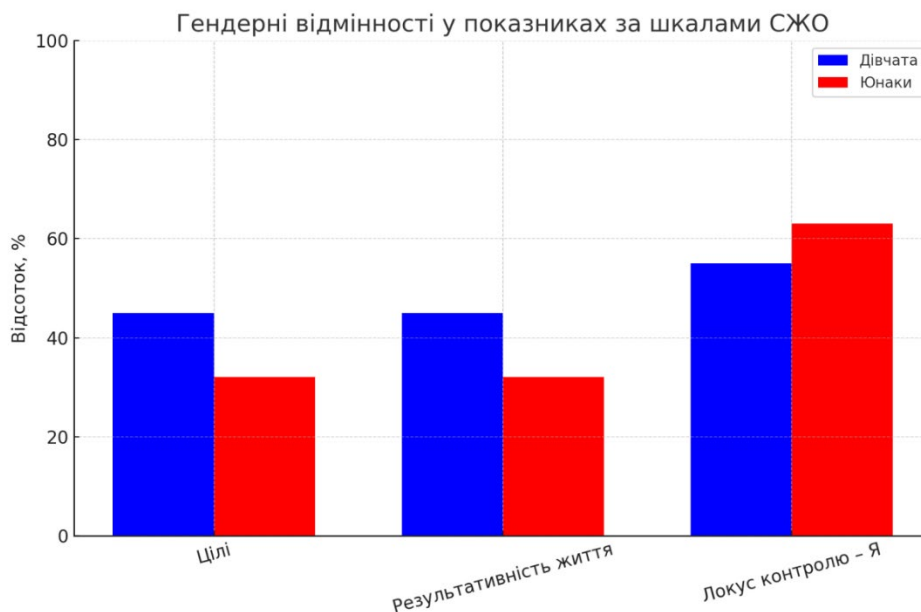

Рис. 2.4. Гендерні відмінності у рівнях цілеспрямованості, результативності та локусу контролю за шкалами СЖО

Загалом дані методики СЖО свідчать про перехідний стан екзистенційної свідомості молоді, що балансує між наміром до самореалізації та досвідом соціального тиску й невизначеності. Виявлені суперечності між емоційною насиченістю та відчуттям результативності, між бажанням контролювати життя і фаталістичними установками, є підґрунтям для подальшої інтерпретації і розробки психокорекційних рекомендацій.

За результатами дослідження, проведеного за допомогою методики С. Бубнова, вдалося отримати узагальнену картину того, які життєві цінності справді інтегровані у повсякденну поведінку студентської молоді. Особливість цієї методики полягає в тому, що вона не фіксує бажані, ідеалізовані чи соціально схвалювані пріоритети, а дозволяє виявити ті цінності, які реально реалізуються в повсякденній діяльності, у виборі, що його здійснює особистість у звичних, нерелексивних обставинах. Показники представлено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.3 - Результати методики С. Бубнова серед студентської молоді (у %, кількість осіб)

Цінності в узагальненому вигляді	% студентів	Кількість осіб
Спілкування	74 %	44
Любов	77 %	46
Соціальна активність для позитивних змін у суспільстві	68 %	41
Допомога й милосердя до інших людей	63 %	38
Високий матеріальний добробут	37 %	22
Визнання і повага, вплив на оточення	28 %	17
Приємне проведення часу, відпочинок	22 %	13
Пізнання нового у світі, природі, людині	18 %	11
Пошук і насолода прекрасним	14 %	8
Високий соціальний статус і управління людьми	12 %	7

Узагальнення отриманих результатів дозволяє виокремити п'ять провідних ціннісних орієнтацій, що формують реальну основу життєдіяльності молоді: любов (77 %/46 осіб), спілкування (74 %/44 особи), соціальна активність (68 %/41 особа), допомога іншим (63 %/38 осіб) та матеріальний добробут (37 %/22 особи). Перші чотири категорії об'єднані загальним гуманістичним вектором - вони підкреслюють значущість міжособистісних відносин, емоційної близькості, включеності у суспільство та внутрішньої налаштованості на підтримку і взаємодію. Молодь дедалі більше орієнтується на цінності, що забезпечують емоційну підтримку, психологічну безпеку та смислове наповнення повсякденного життя.

Цінність любові вийшла на перше місце, що можна інтерпретувати як прагнення до стабільних, щирих, довірливих стосунків у ситуації зовнішньої нестабільності. Показово, що соціальна активність випередила матеріальне благополуччя - це свідчить про зростаючу громадянську свідомість та готовність молоді до участі в трансформації суспільства. Натомість нижчі позиції у ціннісному профілі зайняли категорії, пов'язані з владою, статусом,

естетикою та пізнанням: зокрема, лише 12 % (7 осіб) зазначили важливість управління іншими, 14 % (8 осіб) - прагнення до краси, а 18 % (11 осіб) - потребу в інтелектуальному пізнанні. Це свідчить про тимчасову переорієнтацію молоді з індивідуалістичних, інструментально-професійних орієнтирів на більш міжособистісні, емоційно насичені сфери.

Цікаво, що визнання та вплив як соціально-бажані позиції також не отримали очікувано високого визнання - лише 28 % (17 осіб). Ймовірно, молодь на даному етапі більше цінує автентичність та щирість, ніж зовнішню демонстрацію успіху чи сили.

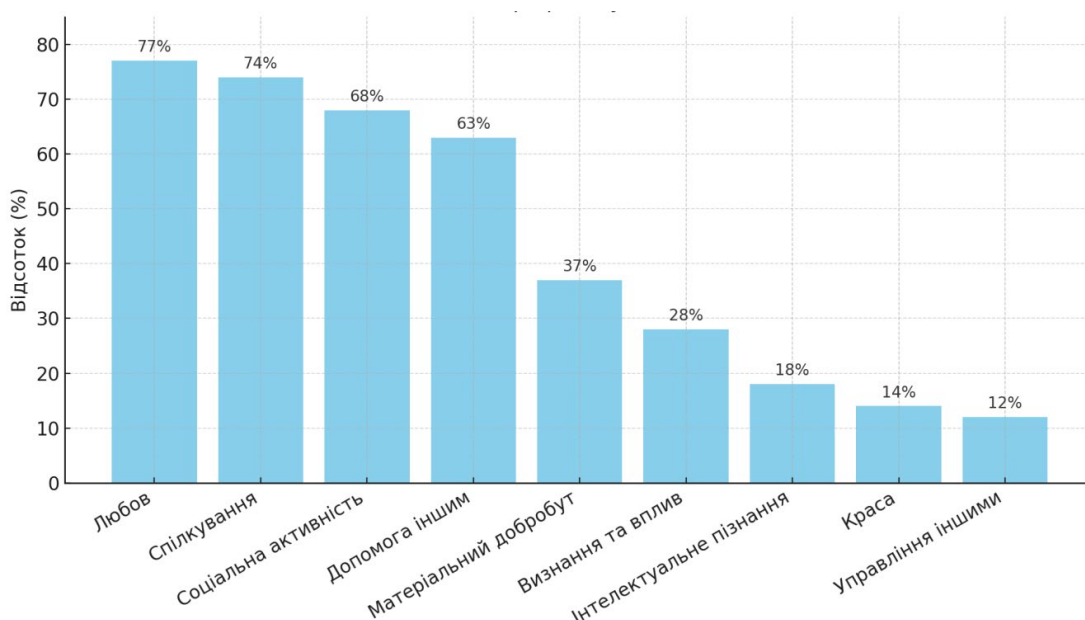

Рис. 2.5. Структура провідних і маргінальних цінностей сучасної молоді за результатами емпіричного дослідження

Гендерний аналіз засвідчив, що дівчата більшою мірою акцентували на цінностях любові, милосердя та комунікації, тоді як юнаки частіше підкреслювали значущість свободи, самостійності та матеріального добробуту. Так, з 46 осіб, які відзначили любов як пріоритет, 30 були дівчатами, а з 22, хто відзначив матеріальне благополуччя, 15 були юнаками. Це підтверджує статеву диференціацію в ціннісних запитах та внутрішній структурі мотивації.

Для глибшого розуміння смислової організації цінностей студентської молоді побудовано плеяду ціннісних орієнтацій, яка відображає змістові кластери - гуманістичний, інструментальний та соціальний.

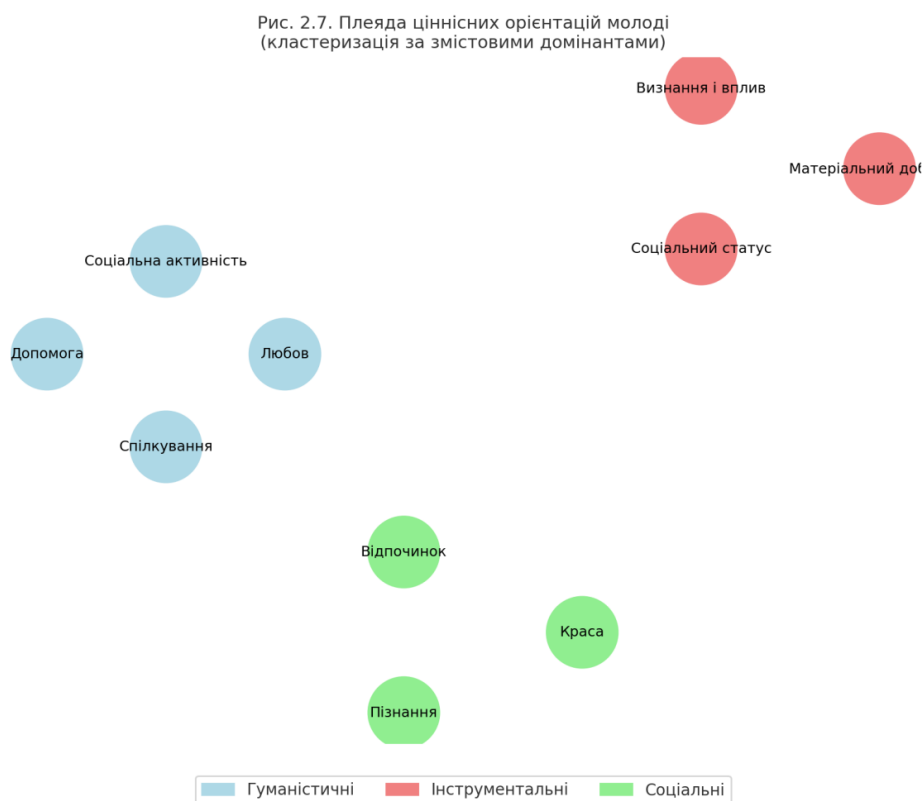

Рис. 2.6. Плеяда ціннісних орієнтацій молоді (кластеризація за змістовими домінантами)

Аналіз плеяди дозволяє виокремити три умовні центри смислової ваги. До гуманістичного кластера тяжіють такі цінності, як любов, милосердя, комунікація, що формують емоційно підтримувальне середовище. Соціальний кластер охоплює соціальну активність, допомогу іншим, громадянську участь як прояви залученості до змін. У інструментальному кластері фіксуються цінності, пов'язані з матеріальним добробутом, статусом і самостійністю. Просторове розташування на рисунку свідчить про щільніші зв'язки в межах гуманістичних орієнтирів і дещо периферійне положення інструментальних установок.

За результатами завершального етапу дослідження, що проводився за допомогою методики «Незакінчені речення» (Д. Сакс і Л. Сідней), вдалося глибше виявити уявлення молоді про природу цінностей, систему життєвих орієнтирів і моральних меж. Відкритий характер запитань дав змогу зафіксувати щирі емоційні реакції студентів, не обмежені шаблонами анкет чи бланків, що особливо важливо в умовах складної соціальної реальності, в якій перебуває українська молодь (Додаток А)

На запитання «Цінності - це...» 51 студент (що становить 85 % вибірки) вжив слова *життя, любов, здоров'я, підтримка, мир, справедливість, віра*. Найчастіше траплялися такі формулювання: «*життя - це найвища цінність*», «*любов і взаєморозуміння*», «*мир і незалежність*». Таким чином, студенти ототожнюють цінності насамперед із фундаментальними життєвими категоріями, які забезпечують внутрішню стабільність.

У відповіді на пункт «Мої життєві цінності - це...» 54 респонденти (90 %) згадали такі ключові поняття, як *сім'я, здоров'я, друзі, добробут, щастя та психологічний комфорт*. Особливо часто зазначали: «*родина та здоров'я - це основа всього*», «*друзі, підтримка і взаєморозуміння*», «*мати змогу вчитися, жити в безпеці*». Дівчата в цій групі частіше висловлювали емоційно забарвлені судження («*любов - це те, що тримає мене в рівновазі*»), тоді як юнаки більше акцентували на ролі особистісного росту, досягнень і самоствердження (*«*свобода бути собою*», «*успіх, який я досягаю власними силами*»).

Найбільш консенсусною виявилась позиція у відповіді на запитання «Неприйнятні для мене цінності...». Повністю або частково це питання прокоментували всі 60 студентів, із них 58 (96,7 %) назвали *зраду, байдужість, брехню, жорстокість, расизм, насильство, приниження, егоїзм*. Зокрема, 47 осіб прямо згадали слово *зрада*, 44 – *ненависть*, 39 – *байдужість*, 36 – *неповага*, а 33 – *насильство* або *фізичну розправу*. Вказані феномени розглядаються молоддю як моральні межі, які порушують базову етику співжиття. У дівчат переважали згадки про емоційно-болючі реакції - *образа*,

нехтування, емоційна холодність, у юнаків - більш соціально-мотивовані категорії: «влада без моралі», «система без людини», «успіх за рахунок інших».

Аналіз отриманих відповідей засвідчив, що для студентської молоді в умовах війни, соціальної тривожності та нестабільного майбутнього найбільш значущими виявилися ті цінності, які забезпечують *внутрішню рівновагу, емоційну опору та відчуття безпеки*. Найменше акцентів спостерігалось на темах *матеріального успіху, влади, самореалізації в суспільній ієрархії*, що свідчить про тимчасове зміщення акцентів із прагматичних на екзистенційно-гуманістичні орієнтири. На Рис. 2.7 подано графічну інтерпретацію результатів методики «Незакінчені речення», де зеленим кольором позначено найбільш частотні цінності, які домінують у свідомості молоді, а червоним - менш згадувані, що дозволяє візуально виокремити ядро ціннісних орієнтацій студентів.

Рис. 2.7. Результати розподілу цінностей і неприйнятних категорій за результатами методики «Незакінчені речення» серед молоді

Таким чином, отримані результати за методикою «Незакінчені речення» дозволила глибше проникнути у внутрішній світ молоді людини, фіксуючи не лише логіко-поняттєві орієнтири, а й емоційно-сміслову тканину ціннісної

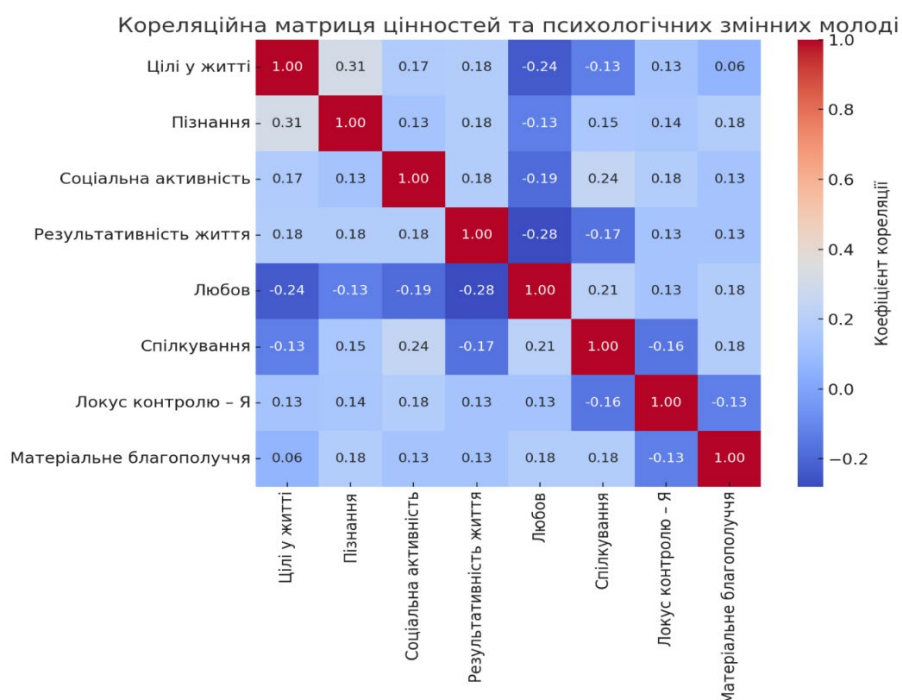
сфери. У цілому, структура відповідей демонструє наявність моральної рефлексії, етичної відповідальності та глибокої прив'язаності до фундаментальних гуманістичних орієнтирів - життя, любові, миру та гідності.

Для глибшого розуміння психологічних особливостей ціннісної сфери сучасної молоді було проведено кореляційний аналіз, метою якого стало виявлення взаємозв'язків між пріоритетними життєвими орієнтирами та емоційно-мотиваційними установками особистості. Такий підхід дозволив не лише зафіксувати домінуючі цінності, а й осмислити їх у контексті смислотвірних структур, що впливають на поведінкові прояви та внутрішню цілісність молоді людини. Результати аналізу продемонстрували низку закономірних зв'язків, що формують три ключові вузли психосмислової взаємодії.

Центральним ядром у структурі виявилася змінна «Цілі у житті», яка відображає рівень екзистенційної визначеності. Вона позитивно корелює з потребою у пізнанні ($r = 0,31$), що засвідчує зв'язок між стратегічною життєвою орієнтацією та інтелектуальними прагненнями. Молодь, що має чітке бачення майбутнього, виявляє підвищену допитливість і готовність до особистісного розвитку. Додаткові прямі зв'язки виявлено з соціальною активністю ($r = 0,17$) та матеріальним добробутом ($r = 0,06$), хоча останній є статистично слабким. Водночас зафіксовано зворотні кореляції з любов'ю ($r = -0,24$) і спілкуванням ($r = -0,13$), що свідчить про певне протиставлення інструментальних орієнтацій емоційно-особистісним. Другий функціональний вузол - «Результативність життя», або ж суб'єктивне відчуття досягнень. Він утворює позитивні зв'язки з соціальною активністю ($r = 0,18$) та контролем над обставинами (локус контролю – життя) ($r = 0,13$), що відображає важливість соціальної залученості для реалізації власного потенціалу. Натомість показник любові демонструє негативну кореляцію з результативністю ($r = -0,28$), а також із цілями ($r = -0,24$), що може бути інтерпретовано як зсув уваги до емоційної сфери за рахунок стратегічної реалізації.

Третій вузол - «Локус контролю – Я», який свідчить про рівень суб'єктивної активності та автономності, - корелює з любов'ю ($r = 0,13$), хоча зв'язок є незначним. Водночас спостерігаються зворотні кореляції з матеріальним благополуччям ($r = -0,13$) і спілкуванням ($r = -0,16$), що може вказувати на певну напруженість між індивідуалістичною позицією та соціальною включеністю. Окрему увагу привертає шкала «Процес життя», яка виявляє слабку, але позитивну кореляцію з соціальною активністю ($r = 0,04$) і помірний зв'язок із результативністю ($r = 0,25$). Це дозволяє припустити, що емоційне сприйняття повсякденності пов'язане не лише з суб'єктивним задоволенням, але й із включеністю в соціальну динаміку та почуттям ефективності.

Цінність «Матеріального добробуту» виявила лише помірний зв'язок із контролем над життєвими обставинами ($r = 0,11$), що може трактуватись як компенсаторна стратегія - прагнення до фінансової стабільності як форми контролю в умовах загальної невизначеності.

Таблиця 2.8. Кореляційна матриця взаємозв'язків між цінностями та показниками СЖО

Для візуалізації виявлених кореляційних зв'язків між психологічними змінними та ціннісними орієнтаціями студентської молоді було побудовано плеяду, яка наочно демонструє інтенсивність та напрям цих взаємозв'язків.

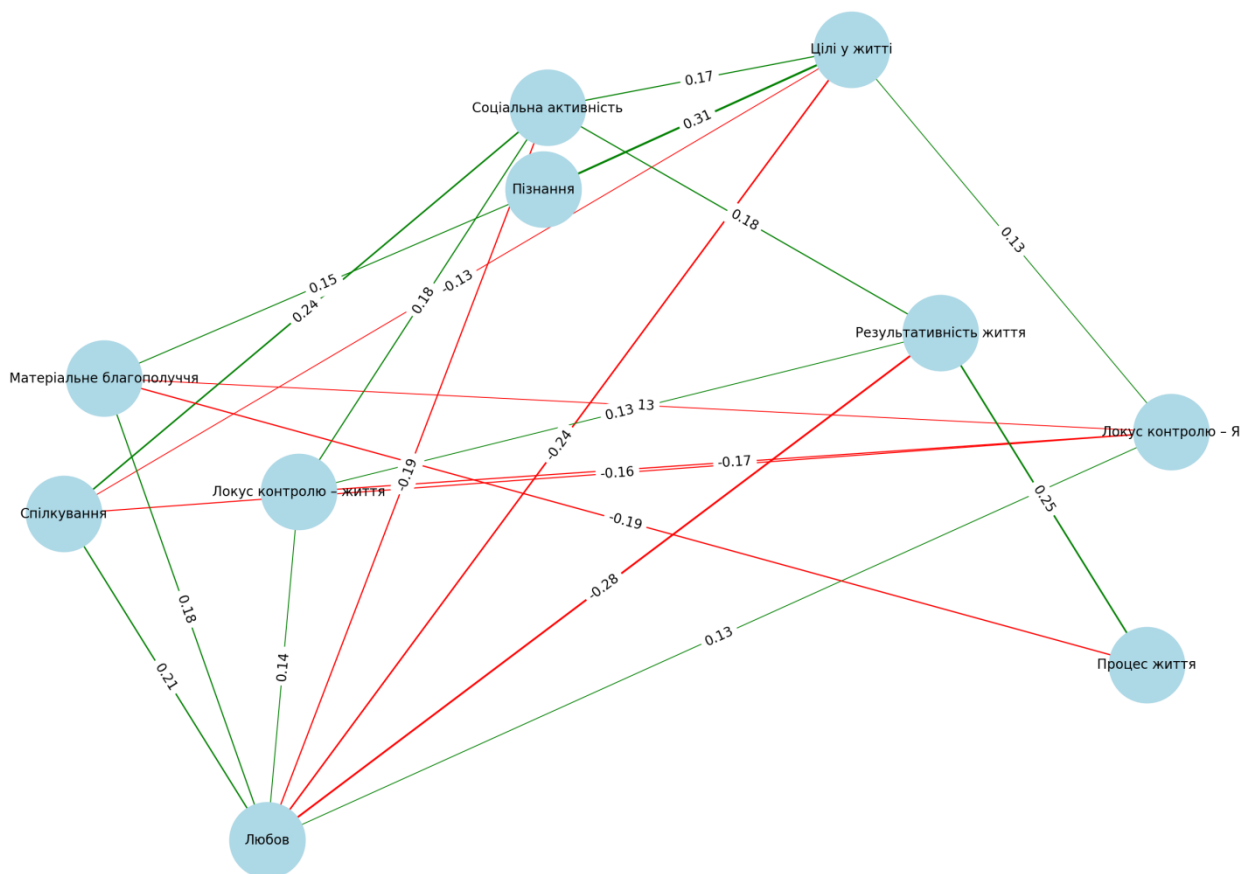

Рис. 2.9 Кореляційна плеяда цінностей та психологічних характеристик,

Проведений факторний аналіз методом головних компонент дозволив виявити три ключові чинники, що відображають інтегровані напрямки особистісного функціонування студентської молоді в умовах соціальної нестабільності та внутрішнього пошуку смислів.

Перший фактор, що має найвиразніший вплив, отримав значущі негативні навантаження за показниками «Цілі у житті» ($-0,61$), «Результативність життя» ($-0,34$) та меншою мірою «Процес життя» ($-0,16$). Ця структура інтерпретується як самореалізаційний вектор, що втілює стратегічну спрямованість особистості на досягнення, екзистенційну визначеність і

продуктивність. Негативна полярність фактору вказує не на деструктивний характер змінних, а на їхню глибинну психологічну вагу: молодь із високими очікуваннями щодо власного майбутнього часто переживає ці орієнтації як внутрішній тиск і відповідальність, що може зумовлювати напруження та відчуття незавершеності. Таким чином, перший чинник відображає напругу між прагненням до реалізації й емоційними витратами, що супроводжують цей процес.

Другий фактор охоплює значуще негативне навантаження за змінною «Локус контролю - життя» ($-0,32$), що дозволяє трактувати його як вектор екзистенційної уразливості або цінностей виживання. Він фіксує специфічну форму реагування на зовнішню нестабільність, відчуття втрати контролю над життєвими обставинами, зниження суб'єктивного впливу на перебіг подій. Виявлена структура свідчить про фаталістичні й тривожні налаштування молоді в умовах соціальних і політичних загроз, акцентуючи потребу в безпеці, опорі та передбачуваності.

Третій фактор виявив себе через позитивні навантаження за змінними «Цілі у житті» ($0,47$), «Локус контролю - Я» ($0,18$) та «Локус контролю – життя» ($0,04$), що дає підстави трактувати його як гуманістично-інтегративний вектор. Цей чинник відображає збалансоване поєднання автономності, внутрішньої сили, етичної орієнтації та віри у можливість конструктивного впливу на власне життя. Він формує образ особистості, здатної до самоуправління, рефлексивного планування, збереження внутрішньої цілісності навіть в умовах зовнішніх викликів. Така конфігурація характерна для молоді з позитивним поглядом у майбутнє, стабільною смисловою базою та розвиненим механізмом саморегуляції.

Таблиця 2.4. - Результати факторного аналізу ціннісно-смыслових змінних студентської молоді

Психологічні змінні	Фактор 1: Самореалізаційний вектор	Фактор 2: Екзистенційна уразливість	Фактор 3: Гуманістично-інтегративний вектор
Цілі у житті	-0,61	-	0,47
Результативність життя	-0,34	-	-
Процес життя	-0,16	-	-
Локус контролю – життя	-	-0,32	0,04
Локус контролю – Я	-	-	0,18

Таким чином, результати факторного аналізу засвідчили наявність трьох провідних векторів у ціннісно-мотиваційній структурі сучасної молоді: прагнення до досягнень і особистісної реалізації (самореалізаційний чинник), реактивна орієнтація на збереження стабільності та адаптацію до зовнішніх викликів (чинник виживання), а також інтегрована ресурсна позиція, що базується на автономії, рефлексії та етичних засадах (гуманістичний вектор). Ці складові не суперечать одна одній, а разом утворюють багаторівневу архітектуру ціннісної системи, яка функціонує в умовах постійного напруження між потребами внутрішнього розвитку та тиском зовнішнього середовища.

Узагальнюючи отримані дані, можна констатувати, що смислова структура ціннісної сфери молоді має поліцентричний характер із виразними елементами внутрішньої суперечливості. Стратегічне планування й орієнтація на зростання поєднуються з підвищеною емоційною чутливістю, фокусом на міжособистісних зв'язках і частковим відчуттям дезорієнтації в мінливому соціальному контексті. Виявлені кореляційні зв'язки не лише відображають особливості психологічного функціонування респондентів, а й задають

потенційні вектори для психопрофілактичної роботи та цілеспрямованого формування здорової ціннісної ідентичності.

Отже, проведене комплексне психодіагностичне дослідження дало змогу окреслити ціннісну сферу молоді як динамічну, ієрархічно організовану систему, що поєднує стратегічні життєві орієнтири, емоційні домінанти, соціальні очікування та екзистенційні пошуки. Основу смислового поля молодих людей становлять гуманістичні цінності - любов, підтримка, міжособистісне спілкування, які сприймаються як головні джерела життєвої повноти й емоційної стійкості. Водночас зафіксовано високий рівень моральної рефлексії й усвідомлення етичних меж у поведінці, що засвідчує сформованість внутрішніх нормативних орієнтирів у більшості респондентів.

Разом із тим результати методик СЖО та Рокіча виявили певну невідповідність між бажаним рівнем смислової реалізації та реальними умовами її досягнення. У контексті соціальної нестабільності, невизначеності майбутнього та обмежених можливостей самореалізації спостерігається дисбаланс між прагненням до внутрішньої повноти життя і зовнішніми ресурсами для його реалізації. Цей розрив супроводжується зниженням суб'єктивного контролю, емоційною втомою та фрагментарністю планів.

Поглиблений факторний аналіз дозволив ідентифікувати три латентні структури, що визначають ціннісно-мотиваційну динаміку особистості. Перший чинник - самореалізаційний вектор - пов'язаний із прагненням до досягнень, внутрішньої продуктивності та цільової визначеності. Другий - адаптивно-захисний вектор - відображає реакції на зовнішню невизначеність і прагнення до виживання в умовах нестабільності. Третій - гуманістично-інтегративний вектор - втілює здатність до внутрішньої автономії, моральної цілісності та рефлексивного управління життям. Ці вектори не є взаємовиключними: їхнє переплетення формує індивідуальні ціннісні профілі, в яких поєднуються сили розвитку й чинники ризику.

Таким чином, отримані результати слугують аналітичною основою для конструювання ефективних психокорекційних програм, орієнтованих на

формування стійких внутрішніх опор, розвиток адаптивної саморегуляції та побудову здорової ціннісної ієрархії. Особливо актуальним стає завдання з відновлення смислової перспективи молоді як ресурсу особистісного зростання в умовах змін.

2.3. Рекомендації щодо напрямів корекційної, консультаційної або профілактичної роботи з молоддю

Ціннісно-смилова сфера особистості формується поступово, але саме юнацький вік вважається вирішальним для її становлення. Молоді люди обирають професійний шлях, шукають життєвих орієнтирів, вступають у нові соціальні ролі, що супроводжується не лише особистісними трансформаціями, але й формуванням системи внутрішніх смислів і життєвих цілей. Як наголошує С. Косянчук, у цей період з'являється нагальна потреба у визначенні власного призначення, осмисленні життєвих стратегій і побудові гармонійної системи цінностей.

У межах вищої освіти цей процес активізується: студенти входять у нове соціальне середовище, адаптуються до нових норм, освоюють професійну ідентичність. А. Петровський окреслює три етапи розвитку ціннісно-смилової сфери: адаптацію, індивідуалізацію та інтеграцію. На першому етапі молодь співвідносить власні уявлення про цінності з нормами академічної спільноти; на другому - відкриває себе як суб'єкта пізнання, фахівця й особистість; на третьому - прагне професійної самореалізації та прийняття соціально значущих ролей. Формування гармонійної системи життєвих цінностей у студентської молоді потребує створення особливих умов, які активують механізми інтеріоризації, ідентифікації, рефлексії, емоційної включеності та діалогічної взаємодії.

Як зазначає Т. Антоненко, саме ці механізми забезпечують перехід від зовнішніх норм до внутрішньої мотивації, від вербального знання - до екзистенційного переживання [2, с. 230–239]. Особливу увагу дослідниця

приділяє ідеї аутопоейзису - постійного самовідтворення смислів у системі внутрішніх цінностей, що забезпечує сталість особистісного розвитку.

На основі узагальненого аналізу літератури та емпіричних досліджень можна сформулювати низку практичних рекомендацій:

Передусім варто звернути увагу на підготовку викладачів до глибшого педагогічного діалогу. Проведення спеціальних тренінгів має стати невід'ємною складовою професійного розвитку. На таких тренінгах необхідно формувати навички рефлексивного слухання, розвиток емпатії, уміння працювати з ціннісними конфліктами та внутрішніми дилемами студентів. Викладач, що здатен не лише передати знання, а й підтримати ціннісну самоідентифікацію студента, перетворюється з інформатора на фасилітатора смислів.

У навчальний процес доцільно інтегрувати ігрові, рольові та симуляційні методи, які дають студентам можливість вільно репрезентувати власні установки, програвати важливі для них сценарії, проживати ситуації морального вибору. Саме у грі проявляються справжні пріоритети, і вона може стати безпечним простором для чесного самовираження. Емоційна активізація через гру відкриває шлях до глибшого розуміння себе.

Ефективним інструментом впливу на внутрішній світ студентів виявляються також тематичні притчі, художні тексти, малі літературні форми. Їхній символічний, непрямий зміст дозволяє студенту не захищатися, а відчувати, впізнати себе, поставити запитання до власних смислів. Наприклад, притча «Сорочка щасливої людини», описана у книзі Н. Пезешкіана «Торговець і папуга», м'яко провокує переосмислення образу щастя. А короткий текст «Дві половини життя» дає підґрунтя для глибокої розмови про досвід, помилки, зрілість. Обговорення таких історій у форматі групової рефлексії сприяє не лише формуванню критичного мислення, а й розвитку емпатійного, морального погляду на життя.

Окрему увагу варто приділити розвитку рефлексивної здатності. Це не лише навичка мислити критично, а й уміння пов'язувати минулий досвід з

майбутніми виборами, бачити власну історію цілісно. Рефлексія допомагає осмислювати цінності не як зовнішні правила чи вимоги, а як внутрішній, глибоко особистий вибір. Саме завдяки рефлексії формуються стабільні моральні орієнтири, що не залежать від миттєвих впливів чи соціального тиску.

Інтерактивні підходи, як-от арт-техніки, психодрама, проектна діяльність - особливо ефективні в умовах сучасної освіти. Вони не лише активізують пізнавальну активність, а й сприяють емоційному зануренню, формуванню автентичного «Я». Наприклад, тренінгова програма С. Сосніхіної, спрямована на розвиток ціннісно-сислової сфери студентів, довела свою ефективність завдяки поєднанню інформаційного компонента, елементів самопізнання та вправ на професійне самовизначення. Вона базується на принципі: перш ніж будувати кар'єру - зрозумій, хто ти і чого прагнеш у глибині.

Важливим чинником є створення безпечного освітнього середовища, в якому студент може бути щирим, не боячись осуду. Такий простір починається з постаті викладача - не авторитарного лідера, а відкритого модератора, який допомагає знайти слова для складних почуттів і питань. Довіра, підтримка, повага до особистих переживань - це основа діалогу про цінності, який справді має сенс.

Нарешті, потрібно заохочувати участь молоді в міжособистісних і міжгрупових практиках: волонтерських ініціативах, студентських об'єднаннях, культурних подіях. Саме в спільній діяльності народжуються глибші сенси. Коли студент відчуває себе частиною більшого - професійної, громадянської, духовної спільноти - його цінності набувають конкретного втілення й сили. Обмін досвідом, співпраця, підтримка - усе це допомагає не лише укріплювати моральну позицію, а й надає внутрішню впевненість у правильності власного життєвого шляху.

Таким чином, розвиток гармонійної системи життєвих цінностей у студентів не може бути зведений до вербального впливу або адміністративного втручання. Це тривалий процес, що вимагає м'якої педагогіки, високого рівня взаємної довіри та створення простору для особистісного зростання через

рефлексію, діалог, самопізнання й осмислення. Тільки за цих умов цінності перестають бути декларативними і стають життєвим орієнтиром.

Висновки до другого розділу

У результаті емпіричного дослідження було отримано цілісне уявлення про ціннісну сферу сучасної студентської молоді, що дозволило підтвердити висунуту гіпотезу. Зокрема, встановлено, що система цінностей молодих людей дійсно має специфічні психологічні характеристики, обумовлені потужним впливом соціокультурних чинників, зокрема воєнного конфлікту, трансформацій у сфері освіти, цифровізації та зростання невизначеності майбутнього.

Методика ціннісних орієнтацій М. Рокіча засвідчила, що найбільш значущими термінальними цінностями для респондентів є щасливе сімейне життя, любов, здоров'я, вірні друзі, тоді як інструментальні цінності концентруються навколо морально-етичних категорій: чесність, чуйність, відповідальність. Це свідчить про превалювання гуманістичної орієнтації над прагматичною, що суперечить деяким поширеним стереотипам про інфантильність чи індиферентність сучасної молоді.

Дані, отримані за методикою СЖО (PIL), виявили наявність певного дисбалансу між потребою у сенсі життя та задоволеністю його реалізацією. Водночас молодь демонструє високий рівень усвідомлення життєвих цілей і прагнення до їх досягнення, що свідчить про потенціал до екзистенційного зростання й формування внутрішньої смислової стійкості.

Факторний аналіз засвідчив існування трьох провідних векторів: самореалізаційного, екзистенційно-уразливого та гуманістично-інтегративного. Вони репрезентують ключові стилі внутрішньої організації ціннісно-смислової сфери та дають підстави говорити про її складну багатовекторну структуру, що формується у відповідь на соціальні виклики.

Методика С. Бубнова дозволила ідентифікувати саме ті цінності, які реалізуються в повсякденній поведінці. На перших позиціях виявились любов, спілкування, соціальна активність, допомога іншим і лише потім - матеріальний

добробут, що є свідченням переважання емоційно-особистісної та соціальної мотивації над утилітарною.

Особливо цінним виявився якісний аналіз відповідей за методикою «Незакінчені речення», який виявив домінування таких категорій, як життя, здоров'я, сім'я, мир, любов, незалежність, справедливість та водночас показав чітке розмежування між прийнятними й неприйнятними цінностями. Студенти демонструють зрілість моральної позиції, виразно відмежовуючи неприйнятні для себе установки, серед яких найчастіше згадувались зрада, байдужість, ненависть, насильство.

Молодь демонструє високий рівень гуманістичних орієнтацій, чутливість до екзистенційних викликів і прагнення до смислової самореалізації, що є позитивною передумовою для подальшого морального та психологічного розвитку особистості в умовах нестабільного соціального середовища.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження ціннісної сфери сучасної молоді вдалося досягти поставленої мети - всебічно проаналізувати психологічні особливості ціннісних орієнтацій молодих людей у контексті сучасних суспільних трансформацій. Теоретичний і емпіричний аналіз дозволив сформулювати такі висновки:

1. У процесі аналізу наукових підходів було встановлено, що феномен цінностей посідає ключове місце у структурі особистості, зумовлюючи життєві орієнтири, моральну саморегуляцію та поведінкові пріоритети. Цінності розглядаються у психологічній літературі як когнітивно-афективні конструкти, що відображають смислове ставлення до соціальної дійсності. Особливої ваги в контексті молодіжного віку набуває зв'язок цінностей із процесами ідентичності (Е. Еріксон), смислотворення (В. Франкл, Т. Титаренко), а також морального вибору (Л. Колберг). Вивчення індивідуальних і соціальних детермінант ціннісної сфери свідчить про її складність, багаторівневість та високу чутливість до суспільних змін.

2. Уточнено психологічну структуру ціннісної сфери особистості молоді. До її ключових компонентів належать: когнітивний (усвідомлення значення та змісту цінностей), емоційний (оцінне ставлення до них), та поведінковий (реалізація в діях і рішеннях). Молодіжна ціннісна сфера, за даними теоретичного аналізу, є динамічною системою, яка формується під впливом соціокультурних умов, освітнього середовища, родинного виховання та медіа. Особливу роль у цьому процесі відіграє освітнє середовище, як простір інтеріоризації ціннісного змісту (за І. Зязюном, О. Савченко).

3. Проаналізовано соціально-психологічні характеристики сучасної української молоді. Результати дозволяють стверджувати, що молоді люди перебувають у стані міжціннісного конфлікту - між традиційними колективістськими орієнтирами та сучасними індивідуалістичними цінностями. Молодь надає високого значення таким категоріям, як самореалізація, особистісна свобода, фінансова незалежність, але водночас зберігається

цінність родини, стабільності, дружби та емоційної підтримки. Це свідчить про певний «перехідний тип» ціннісної системи. Істотними є також гендерні відмінності: дівчата орієнтовані на емоційно-соціальні цінності, юнаки - на досягнення та успіх.

4. У результаті емпіричного дослідження, проведеного на основі методики "Ціннісні орієнтації" М. Рокіча, було виявлено реальну структуру ціннісних пріоритетів у молодіжному середовищі. Найвищу позицію серед термінальних цінностей посіли: «щасливе сімейне життя», «здоров'я», «цікава робота», «самореалізація» і «дружба». Інструментальними цінностями найвищого рівня були: «вихованість», «відповідальність», «чесність» та «самотійність».

Результати кількісного аналізу засвідчили високий ступінь консолідації навколо соціально-значущих цінностей, що свідчить про моральну зрілість молоді попри вплив нестабільного соціального середовища. Водночас, статистично виявлено внутрішню суперечливу комбінацію цінностей, що може свідчити про напруження у процесах самовизначення. Наприклад, одночасна наявність високих оцінок для «цікавої роботи» та «тиші», або «незалежності» та «послуху», вказує на складність балансу між особистісними амбіціями й соціальною адаптацією.

5. Наукова новизна дослідження полягає в тому, що було запропоновано емпіричну модель ціннісної сфери сучасної молоді, яка враховує не лише традиційне ранжування цінностей, а й такі параметри, як: функціональна узгодженість ціннісної системи; зв'язок із ідентичністю; чутливість до гендерних, соціальних і культурних змін.

Також запропоновано критерії для виявлення внутрішньої цілісності або фрагментованості ціннісної сфери, що має потенціал практичного використання в освітніх і консультувальних програмах для молоді.

6. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності психологів, педагогів, соціальних працівників, які працюють з

молоддю.

Зокрема, обґрунтовані у дослідженні особливості ціннісної сфери дозволяють:

- удосконалювати програми психологічного супроводу в освітніх закладах;
- розробляти тренінгові модулі з розвитку ціннісного самовизначення;
- враховувати етапи формування ідентичності під час індивідуального консультування;
- сприяти зниженню конфліктності у сфері життєвих виборів і моральних дилем.

Практичний блок дослідження також підтверджує важливість психопрофілактичної роботи, спрямованої на формування усвідомлених ціннісних пріоритетів у молодіжному середовищі. Це особливо актуально в умовах соціальної турбулентності та інформаційного перенасичення, які часто спотворюють або девальвують ціннісні смисли.

8. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому аналізі динаміки трансформації ціннісної сфери в умовах воєнного часу, цифрової культури та змін на ринку праці. Доцільно розширити вибірку молоді з різних регіонів України, враховуючи рівень урбанізації, доступ до освіти, вплив міграційних процесів, а також дослідити вплив родинного укладу та релігійних переконань на структуру цінностей.

Окрему увагу заслуговує дослідження співвідношення між цінностями, сформованими під впливом медіа, та тими, що виникають у процесі міжособистісної взаємодії. Це дозволить краще зрозуміти механізми внутрішнього конфлікту молоді людини між реальним «Я» та очікуваним «Я» (образом, що нав'язується ззовні).

Узагальнюючи, можемо стверджувати, що результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження дозволяють не лише глибше зрозуміти психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді, а й надати науково обґрунтовані орієнтири для розробки практичних інструментів супроводу

особистісного розвитку. Цінності - це не лише ядро самосвідомості молодої людини, а й простір, у якому вона щодня творить сенс свого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антоненко Т.Л. Психологічні засади становлення ціннісносмісловної сфери особистості майбутнього фахівця : дис. доктор. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / ДІНЗ «Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2019. 527 с. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/disertaciya_antonenko_1571767290.pdf
2. Бех І. Д. Виховання особистості : підруч. для студ. ВНЗ. Київ : Либідь, 2008. 840 с.
3. Борецька М. *Європейські цінності в аксіопросторі сучасної української молоді* // *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 2021. URL: <https://stmm.in.ua/archive/ukr/2021-2/4.pdf>
4. Бибик, Д. Д. Ціннісні орієнтації учнівської молоді України в умовах воєнного стану : дис. канд. наук / Інститут проблем виховання НАПН України, 2022. 54 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734022/1/Бибик%20Д.Д..pdf>
5. Бліхар, М. П. Духовні цінності студентської молоді в сучасному українському суспільстві : дис. канд. соціол. наук / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2018. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/04/dis_blikhar.pdf
6. Васильченко, С. В. Ціннісна сфера сучасної молоді в умовах війни – The valuable sphere of modern youth in the conditions of war : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» / С. В. Васильченко ; наук. керівник д. психол. н., професорка А. В. Коллі-Шамне ; Міністерство освіти і науки України ; Херсонський держ. ун-т, факультет психології, історії та соціології ; кафедра психології. – Івано-Франківськ : ХДУ, 2024. – 36 с. URL: <https://ekhsuir.kspu.edu/handle/123456789/19492>

7. Вінков, В. Ю. Уявлення молоді про життєвий успіх: ціннісний аспект // Наук. студії з соц. та політ. психології. Вип. 42, 2018. С. 126–137. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/726027/1/Vinkov_values_asp_2018.pdf
8. Дмитрук, Н. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді / Вісник АПСВТ, 2017, № 3. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2017-57-67.pdf
9. ЄРЕМЕНКО Л. В. кандидат психологічних наук, ст. викладач Таврійський державний агротехнологічний університет м. Мелітополь, Україна. / Соціально-психологічні особливості сучасної студентської молоді. URL: http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/3249/1/Єременко_тези%201.pdf
10. Єлена, А. Вплив чинників глобалізації на ціннісні орієнтації молоді // Інститут молоді і спорту. 2020. URL: <https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/Redkina.pdf>
11. Єлена, О. Ціннісні орієнтації студентської молоді в умовах цифрової трансформації // Журнал "Габітус". 2020. URL: <https://habitus.od.ua/journals/2020/19-2020/48.pdf>
12. Єфтені, Н. М. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді // Актуальні проблеми політики. Вип. 37, Одеса, 2009. С. 292–296. URL: <http://hdl.handle.net/11300/296>
13. Інститут соціології НАН України. Українське суспільство в умовах війни рік 2023 / За ред. Є. Головахи, С. Макеева. - К., 2023. - 323 с. URL: https://isnasu.org.ua/assets/files/monitoring/Maket_Ukr_suspilstvo_2023.pdf
14. Карпова І. Г / Реферат аспіранта НПУ ім. Драгоманова. / Зміст ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді. URL: https://www.psyh.kiev.ua/%D0%97%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%82_%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%96%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%81%D1%82%D1%83%D0%B4%

- D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97
_D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D1%96
- 15.Литвинова, С.Г. Поняття цінностей і ціннісних орієнтацій // Lib.iitta.gov.ua. 2014. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6277/1/ПОНЯТТЯ_ЦІННОСТЕЙ.pdf
 - 16.Українське покоління Z: цінності та орієнтири // Центр «Нова Європа», 2017. URL: https://neweurope.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/Ukr_Generation_ukr_inet-2.pdf
 - 17.Формування особистісних цінностей підлітка у процесі розвитку // Lib.iitta.gov.ua. 2015. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/106563/1/04.pdf>
 - 18.Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу / В. Франкл. - Харків: КСД, 2024. - 159 с.
 - 19.Максим, О. В. Психологічна травма як фактор деформації ціннісних орієнтацій // Інститут психології ім. Костюка, НАПН. 2024. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742811/1/стаття-1-24.pdf>
 - 20.Методологія та технологія сучасного філософського пізнання. Матеріали VII Міжнародної конференції студентів, молодих вчених та науковців (Одеса, 23-24 травня 2024 р.) 181 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19489/1/Semenov.pdf>
 - 21.Молодь України – 2021: цінності, пріоритети, становище // ММСУ, 2021. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/rezyltmolod2021.pdf
 - 22.Михайлишин У.Б., Завацький В.Ю., Гетта О.М. / Психологічні особливості впливу ціннісних орієнтацій на формування особистості в юнацькому віці. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36325/1/Tippp_2017_3_15.pdf

23. Мухіна Л.М. к.психол.н., доцент кафедри психології, філософії та соціально-гуманітарних дисциплін Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова / Психологічні особливості ціннісної сфери сучасної молоді. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2024/64-2024/12.pdf>
24. Очеретяний, А. В. Формування життєвих цінностей у студентів вишів США та України : кваліфікаційна робота / УДПУ ім. Павла Тичини, 2020. URL: https://udu.edu.ua/images/data_file/viddil_aspirant/Doctor_filosofii/Nekiz/Nekiz_dis.pdf
25. Рибак, О. С. Культурно-ціннісні орієнтації студентів з різною етнічною ідентичністю : дис. канд. психол. наук / Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2020. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2020/09/Diser_Rybak.pdf
26. Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві із циклу: Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності : матеріали X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (27 листопада - 02 грудня. 2023 р.) = Materials of X-th International Scientific and Practical Internet Conference (Nov 27 – Dec 02, 2023) / за заг. ред. Я. О. Гошовського, Т. І. Дучимінської, Ж. П. Вірної, Д. Т. Гошовської, О. Є. Іванашко. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2023. – 244 с. URL: <https://www.inforum.in.ua/docs/202312180912411.pdf>
27. Ціннісні орієнтації особистості в умовах суспільних трансформацій Котлова Людмила, URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36325/1/Tippp_2017_3_15.pdf
28. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід: збірник тез III Міжнародної науково-практичної конференції, 13-14 травня 2021 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В.Гнатюка. / Ред. кол.: Морська Н. Л., Поперечна Г. А., Литвин Л. М. Тернопіль : Вектор, 2021. 270 с. URL:

- http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/19806/3/Tsinnisni_Oriien_Suchasn_Sv.pdf
29. «Цінності молоді»: репрезентативне дослідження 2016–2017 // *ЦНСД “Омега”*, 2017. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/rezyltmolod2021.pdf
 30. Чепелева, Н. В. Цінності в адаптації молоді під час кризи // *Вісник НАПН України*. 2023. № 3. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735600/1/Chepeleva_ValuesAdaptation.pdf
 31. Шайгородський, Ю. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного аналізу // *Соціальна психологія*. 2010. № 1 (39). С. 94–106. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/324349/1/_ЦО_формалізована%20модель.pdf
 32. Шиделко, А. В. Ціннісні орієнтації як чинник формування майбутнього фахівця у ПТНЗ // *Соціальна психологія*. 2013. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/6121/1/Ціннісні_орієнтації_як_чинник_формування_майбутнього_фахівця_у_ПТНЗ.pdf
 33. Щербакова, Н. В. Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної української молоді: соціально-філософський аналіз : дис. / Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2017. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/19475/>
 34. Ціннісні орієнтації молоді при професійному самовизначенні на ринку праці / Сенцерліхт, М. В. (Київ. ун-т ім. Б. Грінченка), 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/367458289_CINNISNI_ORIENTACII_MOLODI_PRI_PROFESIYNOMU_SAMOVIZNACENNI_NA_RINKU_PRACI
 35. Ціннісні орієнтації сучасної української молоді / *Вісник Київського нац. ун-ту ім. Т. Шевченка*, 2013. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50593309.pdf>

36. Bibyik, D. D. Value orientations of student youth of Ukraine under martial law // *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, 2022.
37. Core – Ціннісні орієнтації сучасної української молоді // CORE. 2013. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50593309.pdf>
38. Havelia, O. *Values of Ukrainian Christian youth at the beginning of the XXI century: religious analysis* : кандидатська дис. / НПУ імені Драгоманова, 2020. Реєстр № 0420U102472, PDF autoreferat
39. Khoruzha, L. Personal values and life meanings of Ukrainian youth in the conditions of instability // *Edukacja Międzykulturowa*, 2024. P. 103–113. DOI: 10.15804/em.2024.04.07 — аналіз ціннісних орієнтацій молоді під час війни. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/em/27/em2707.pdf>
40. LOLA Y., POLIAKOVA H. TRANSFORMATION OF UKRAINIAN YOUTH VALUES IN TIMES OF CRISIS. *Economics of Development*. 2022. Vol. 20, no. 1. URL: [https://doi.org/10.57111/devt.20\(1\).2022.35-42](https://doi.org/10.57111/devt.20(1).2022.35-42) (date of access: 12.05.2025).
41. Levin R. Y., Sereda Y. V. The role of Ukrainian education in the formation of modern values: attitudes of experts and youth // *SocioProstir*, No. 4, 2015. PDF документ. URL: <https://periodicals.karazin.ua/socioprostir/article/view/4243>
42. ResearchGate (Cheryomukhina, O.) *Youth in war: psychological experiences, migration plans, self-realization* // 2024, PDF дослідження щодо цінностей та планів молоді в умовах війни
43. Rokeach's instrumental and terminal values as descriptors of modern organisation values / K. Tuulik et al. *International Journal of Organizational Leadership*. 2016. URL: https://www.researchgate.net/publication/331508651_Rokeach's_instrumental_and_terminal_values_as_descriptors_of_modern_organisation_values.
44. Schwartz S. H. Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental*

- Social Psychology*. 1992. P. 1–65. URL: [https://doi.org/10.1016/s0065-2601\(08\)60281-6](https://doi.org/10.1016/s0065-2601(08)60281-6) (date of access: 28.04.2025).
45. Sultanova, V. Ціннісні орієнтації майбутнього викладача ЗВО // Lib.iitta.gov.ua. 2019. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/721834/1/sultanova.pdf>
46. Palagnyuk, Y. *Youth Engagement in Civil Society Development in Ukraine: Problems and Solutions* // Academia.edu, 2024. PDF документ. URL: https://www.academia.edu/123920049/Youth_Engagement_in_Civil_Society_Development_in_Ukraine_Problems_and_Solutions
47. Telangana Journal of Psychiatry, January-June 2018:4(1):50-52. URL: <https://pdf.ipinnovative.com/pdf/6971>
48. Trends of materialism/postmaterialism among Ukrainian youth // Наталія Дмитрук, 2017. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Visnyk_3_2017-57-67.pdf
49. Yilmaz O., Bahçekapili H. G., Sevi B. Theory of Moral Development. *Encyclopedia of Evolutionary Psychological Science*. Cham, 2021. P. 8148–8152. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-19650-3_171. URL: https://www.researchgate.net/publication/333828378_Theory_of_Moral_Development.
50. UNDP / Impact of War on Youth in Ukraine – 2024 // United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/ukraine/publications/impact-war-youth-ukraine-2024>

Додаток А

Узагальнені результати інтерпретацій ціннісних орієнтацій студентської молоді за методикою «Незакінчені речення» (Д. Сакс і Л. Сідней),

Цінності – це ...	Мої життєві цінності – це ...	Неприйнятні для мене цінності...
Повага до себе	Сім'я, здоров'я	Ненависть та зневіра
Надія	Життя	Гроші, влада
Підтримка близької людини	Родина і друзі	Зрада
Згуртованість в тяжкі часи	Моє життя та близьких для мене людей, здоров'я	Образа, зрада, приниження
Почуття	Мотивація та підтримка, здоров'я	Образи, нехтування життєвими цінностями
Любов і повага	Життя	Критика, нерозуміння
Незалежність моєї країни	Сім'я, щастя	Робота, гроші, слабкість
Справедливість	Сім'я, здоров'я	Приниження
Моє походження	Плани на майбутнє, здоров'я, родина, друзі	Брехня, зло
Духовність	Здоров'я родини та дорогих людей	Змушення до чогось
Кохання	Мрії, життєва мета	Насильство, слабкість
Віра в краще	Щастя, здоров'я, родина	Байдужість
Добро	Життя	Байдуже ставлення до здоров'я
Діти, життя	Сім'я, прощення, розуміння	Самотність, проблеми
Допомога один одному	Матеріальне забезпечення, життя	Помста, образи, апатія
Продовження роду	Співчуття, довіра, сім'я	Страх
Дім, сім'я	Розуміння, піклування, підтримка	Бідність, байдужість

Життя	Життя, плани на майбутнє	Зрада, кривда
Підтримка, розуміння	Безтурботне життя, сім'я	Аморальність, нехтування інтересами іншого
Кохання, здоров'я	Щастя, мирне життя	Фізична розправа
Мій внутрішній світ	Життя, родина	Зло та байдужість
Мир	Мир в країні де я живу	Помста за минуле
Благодійність	Робота, достаток, сім'я	Негативні емоції
Чесність	Благодійність, здоров'я	Расизм
Патріотизм	Життя, родина, безпека	Страх, невпевненість
Соціальна справедливість	Допомога бідним, підтримка, сім'я	Що думають про мене інші
Життєва позиція	Вірність, життя, безпека	Критика, приниження
Бажання, пріоритети	Життя, віра, здоров'я	Фізична розправа
Закони моєї країни	Незалежність, мирне життя	Помста, жорстокість
Моральність	Надійність у тяжкі часи, здоров'я	Лінь, зневіра, кривда
Матеріальне і духовне	Віра в себе, добробут	Ненавість
Матеріальне забезпечення	Мир, життя, сім'я	Неповага, помста
Добробут	Країна, життя	Зрада
Світле майбутнє	Життя	Багатство
Можливості	Чесність, доброта	Зрада
Все найкраще	Життя, здоров'я, родина	Знущення

Додаток Б

Індивідуальні результати методики С. Бубнова

Респондент	Спілкування	Любов	Соц. активність	Допомога	Добробут	Визнання	Відпочинок	Пізнання	Естетика	Статус
№1	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
№2	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
№3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
№4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
№5	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
№6	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
№7	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
№8	4	4	4	4	4	4	4	4	4	1
№9	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3
№10	4	4	4	4	4	4	4	4	3	3
№11	4	4	4	4	4	4	4	4	1	1
№12	4	4	4	4	4	4	4	0	2	1
№13	4	4	4	4	4	4	4	2	3	1
№14	4	4	4	4	4	4	3	0	3	2
№15	4	4	4	4	4	4	0	1	1	1
№16	4	4	4	4	4	4	0	1	0	1
№17	4	4	4	4	4	4	2	3	2	2
№18	4	4	4	4	4	1	3	0	2	1
№19	4	4	4	4	4	2	2	1	3	0
№20	4	4	4	4	4	1	1	3	1	2
№21	4	4	4	4	4	0	3	3	0	2
№22	4	4	4	4	4	2	2	3	1	1
№23	4	4	4	4	2	0	0	2	3	2
№24	4	4	4	4	2	2	3	1	2	0
№25	4	4	4	4	1	1	0	1	3	2
№26	4	4	4	4	2	0	2	2	3	0
№27	4	4	4	4	1	1	1	3	2	3
№28	4	4	4	4	3	2	1	0	0	3
№29	4	4	4	4	1	1	0	0	2	3
№30	4	4	4	4	0	0	2	3	2	1
№31	4	4	4	4	1	1	2	3	0	0
№32	4	4	4	4	0	3	0	3	2	1
№33	4	4	4	4	0	3	2	3	0	0
№34	4	4	4	4	2	0	2	1	1	3
№35	4	4	4	4	2	2	0	3	0	1
№36	4	4	4	4	1	3	3	1	2	0
№37	4	4	4	4	2	2	1	2	1	2
№38	4	4	4	4	2	2	0	3	0	3
№39	4	4	4	1	0	2	1	2	2	0
№40	4	4	4	3	2	0	1	0	0	0
№41	4	4	4	3	2	3	0	1	0	1
№42	4	4	2	1	0	0	1	3	2	1
№43	4	4	3	3	1	1	1	2	1	0
№44	4	4	2	0	0	1	1	0	1	3
№45	4	1	1	2	2	3	0	1	1	3
№46	4	0	3	1	1	0	2	0	1	3
№47	3	1	2	2	3	1	0	3	3	3
№48	0	1	0	2	3	2	1	3	1	3

№49	3	1	0	0	1	0	2	0	3	3
№50	1	0	3	2	0	2	2	0	3	2
№51	1	0	0	0	3	0	0	2	2	1
№52	1	0	2	3	0	3	3	2	0	2
№53	0	1	2	2	2	1	0	3	0	1
№54	3	0	3	2	2	3	3	2	2	1
№55	2	2	3	2	2	2	0	0	3	2
№56	1	2	3	1	0	3	2	1	2	1
№57	1	3	3	1	1	3	1	0	3	1
№58	2	2	3	1	3	2	3	2	3	1
№59	3	3	1	2	2	2	2	0	1	0
№60	0	2	2	0	0	3	1	2	2	1

Додаток В

Сирі бали за шкалами СЖО

Респондент	Цілі	Процес життя	Результативність життя	Локус контролю – Я	Локус контролю – життя
Респондент 1	7	20	15	11	8
Респондент 2	7	19	11	11	4
Респондент 3	8	3	2	12	6
Респондент 4	2	1	12	12	17
Респондент 5	10	16	15	15	19
Респондент 6	12	20	3	5	19
Респондент 7	7	9	7	18	4
Респондент 8	14	18	9	2	20
Респондент 9	15	7	12	8	15
Респондент 10	3	14	17	4	18
Респондент 11	8	4	2	6	10
Респондент 12	4	18	12	2	10
Респондент 13	4	14	16	15	8
Респондент 14	14	8	16	13	18
Респондент 15	15	13	9	15	13
Респондент 16	1	7	9	1	12
Респондент 17	8	11	19	17	8
Респондент 18	3	3	1	5	10
Респондент 19	7	9	7	9	8
Респондент 20	12	2	1	16	5
Респондент 21	3	12	8	3	1
Респондент 22	3	5	15	14	3
Респондент	1	5	14	7	9

23					
Респондент 24	15	15	10	13	19
Респондент 25	7	17	20	4	5
Респондент 26	7	13	15	11	4
Респондент 27	13	7	19	2	10
Респондент 28	13	6	12	12	20
Респондент 29	11	7	1	1	20
Респондент 30	13	9	3	7	6
Респондент 31	8	9	5	1	19
Респондент 32	10	12	15	9	20
Респондент 33	17	17	20	12	7
Респондент 34	2	3	17	5	17
Респондент 35	17	17	2	2	5
Респондент 36	1	1	19	2	12
Респондент 37	6	4	11	17	6
Респондент 38	5	20	2	6	11
Респондент 39	16	16	1	9	6
Респондент 40	16	3	20	4	19
Респондент 41	3	19	20	7	20
Респондент 42	9	1	8	7	18
Респондент 43	8	1	11	18	10
Респондент 44	3	7	16	16	20
Респондент 45	17	2	1	16	12
Респондент 46	5	5	9	9	3
Респондент 47	19	16	16	3	20
Респондент 48	1	20	11	17	8
Респондент	4	6	8	20	3

49					
Респондент 50	16	3	18	14	18
Респондент 51	2	3	16	9	4
Респондент 52	1	4	1	14	16
Респондент 53	20	8	7	3	17
Респондент 54	1	16	12	19	14
Респондент 55	6	6	13	19	8
Респондент 56	2	1	15	1	5
Респондент 57	16	19	4	3	17
Респондент 58	17	12	14	6	3
Респондент 59	9	5	17	14	3
Респондент 60	1	20	1	3	18

Додаток Г

Сирі бали за методикою Рокіча

Акти вне житт я	Здор ов'я	Цік ава роб ота	Краса приро ди і мисте цтва	Люб ов	Матері альне забезп ечення	Наяв ність хоро ших і вірн их друзі в	Незале жність	Пізнан ня	Проду ктивні сть	Ро зва ги	Розв иток	Своб ода	Сіме йне щаст я	Тво рчіс ть	Ус піх	Ща стя ін ши х	Чесн ість
1	2	9	6	4	14	17	16	12	3	10	18	5	13	8	11	15	7
16	8	7	3	9	11	4	13	15	10	1	5	17	18	6	14	12	2
18	2	6	1	11	8	5	13	9	4	7	12	3	17	14	15	16	10
17	6	11	8	1	3	12	13	7	18	16	5	15	9	10	2	14	4
5	3	8	1	7	12	11	9	13	17	16	18	10	15	6	14	2	4
18	14	3	4	6	17	7	12	1	11	9	10	8	5	15	2	13	16
15	12	6	2	18	14	13	4	9	7	10	5	11	1	16	3	8	17
15	4	2	9	13	10	14	7	18	16	1	17	11	6	8	12	3	5
2	15	6	16	13	8	5	4	1	17	3	12	18	10	9	11	7	14
18	12	8	14	1	10	5	9	2	6	3	17	7	16	4	13	11	15
16	5	2	3	8	17	1	6	13	9	7	10	11	15	14	4	18	12
10	14	12	15	18	4	2	16	1	5	17	11	8	6	7	3	9	13
9	6	15	14	13	11	8	16	5	1	3	2	7	12	4	10	18	17
8	13	12	16	11	15	9	4	7	6	10	18	2	14	3	17	1	5
18	13	17	10	7	12	8	4	3	15	14	9	1	11	16	6	2	5
11	5	4	3	12	6	14	13	10	17	16	15	2	18	8	1	9	7
17	14	15	7	6	11	3	8	10	5	13	2	1	12	4	9	18	16
9	5	17	2	7	14	10	11	12	18	13	1	15	6	8	4	3	16
15	8	13	7	12	5	17	10	11	1	4	9	18	6	16	2	14	3
4	18	2	14	8	13	5	9	10	15	7	6	3	11	12	16	1	17
10	14	7	2	6	11	9	8	17	13	4	3	12	5	18	16	15	1
2	15	10	13	18	11	7	4	16	17	14	1	8	5	9	12	3	6
9	1	4	5	11	13	14	7	16	2	12	8	18	17	6	15	10	3
14	15	16	18	4	5	17	2	3	12	13	10	7	6	11	9	1	8

5	16	9	15	17	6	11	14	10	2	7	3	12	8	1	1 8	13	4
9	2	3	18	14	7	4	13	8	1	5	12	11	16	15	6	10	17
12	11	5	1	17	18	9	10	2	15	8	7	3	14	4	1 6	13	6
16	3	4	7	17	15	11	8	6	2	14	13	10	1	18	1 2	9	5
15	14	2	11	4	7	8	16	1	13	9	6	18	17	10	1 2	3	5
15	8	9	3	12	2	18	13	6	11	10	17	5	14	1	4	7	16
16	6	1 7	11	9	3	12	10	14	15	18	2	7	8	4	1 3	5	1
7	17	6	4	16	13	9	18	15	2	10	8	14	1	3	1 2	5	11
16	15	1 2	14	6	11	1	13	8	17	5	18	4	7	9	3	2	10
13	10	1 8	15	12	14	5	6	11	8	7	16	2	4	17	1	3	9
2	7	1 1	10	12	5	8	13	16	18	6	17	4	15	1	1 4	9	3
8	13	2	6	7	1	11	10	18	4	9	12	3	17	5	1 6	15	14
13	6	1 2	17	1	4	8	16	9	2	11	18	3	5	10	1 5	14	7
12	7	1	4	3	6	16	18	5	17	15	11	2	9	10	8	13	14
15	1	1 0	5	8	16	2	11	18	12	3	6	14	4	13	9	7	17
6	17	1 1	16	15	5	3	1	7	9	8	4	10	14	12	2	18	13
18	2	1 3	8	7	9	4	3	11	14	15	12	10	16	5	6	1	17
10	12	2	4	16	13	7	8	3	11	6	5	17	14	1	9	15	18
13	3	1	18	7	9	11	2	4	10	14	5	15	17	12	6	8	16
10	8	1 3	7	16	15	14	11	2	6	3	12	18	5	1	9	17	4
15	4	1 8	9	3	10	16	11	17	12	2	14	6	1	8	7	5	13
17	4	8	10	15	11	16	12	13	14	6	7	5	18	3	9	2	1
8	13	1 6	12	2	7	11	6	4	15	14	9	18	1	3	1 7	10	5
12	4	1 8	9	13	14	8	10	5	15	1	17	11	3	16	6	2	7
4	1	1 2	16	8	13	9	10	18	6	7	3	11	2	14	1 7	5	15
11	13	1 5	17	14	18	4	9	5	16	3	10	7	12	8	1	6	2
14	16	1	15	4	10	8	7	9	3	12	11	13	17	18	6	2	5
18	7	1 4	8	16	4	9	11	1	15	17	6	13	10	12	2	5	3
7	18	5	3	16	12	4	2	1	8	6	17	15	10	9	1 1	13	14
11	1	1 3	4	3	14	9	5	2	16	7	12	10	6	8	1 7	18	15
8	17	1	4	5	1	16	9	18	6	10	2	12	11	14	7	15	3

		3															
16	8	1 8	5	11	3	2	15	13	4	1	9	12	14	10	6	7	17
11	12	1 3	7	17	18	16	5	9	10	3	1	14	8	2	6	15	4
14	11	8	2	3	15	4	7	10	12	18	17	16	1	9	5	6	13
1	13	1 8	10	7	16	11	12	2	6	14	4	5	8	15	1 7	3	9
1	7	1 5	18	13	12	4	5	16	10	8	11	2	9	14	3	6	17